
SLOVENSKÝ NÁRODOPIIS

1e Manier de tenir la Baguette

Z OBSAHU: BELKO, D.: Otázka percepcie času a priestoru u senzibilov.
HAID, G. – HEMETEK, U.: Urbánne hudobné štýly v Európe.
KUMANOVA, Z.: Etnická identifikácia obyvateľov tzv. cigánskej/rómskej kolónie v Plaveckom Štvrtku.
VRZGULOVA, M.: K interpretácii života stredných vrstiev na vyobrazeniach mesta.

Na obálke:

1. strana: *Stredoveký prútkař*. Z publikácie P. Telúch: Tajomstvo dračích žíl. Bratislava 1994.

4. strana: *Stredoveké predstavy o polodémonických bytostiach na dobovom drevoreze*. Z publikácie J. M. Sallmann: Bosorky, nevesty satanove. Bratislava 1994.

K článku D. Belka: Otázka percepcie času a priestoru u senzibilov.

Preklady E. Riečanská, T. Krupová

Dear Reader,

Slovenský národopis (Slovak Ethnology) is a quarterly with a long tradition, edited in the Slovak language by the Institute of Ethnology of the Slovak Academy of Sciences in Bratislava, Slovakia. This review publishes papers from all spheres of Slovak folk culture, past and present, including minorities and Slovaks abroad. The journal's articles range from research on the folk culture of every region of Slovakia (folk architecture, arts and crafts, costumes and clothing, folktales, songs, customs, traditions, etc.) through information on activities of ethnological research centres and museums, archival materials, book reviews to theoretical and comparative analyses of topical issues. The most interesting studies are published in English, and all the articles in Slovak have extended English summaries.

As the only periodical specifically devoted to the comparative study of Slovak folk, Slovenský národopis deepens the understanding of folk cultures throughout the world.

By becoming a regular subscriber of Slovenský národopis you will help to support an authoritative review for everyone interested in Slovak folk culture.

Distributed by:

Slovak Academic Press, Ltd.,
P. O. Box 57, Nám. Slobody 6
810 05 Bratislava
Slovakia

Electronic version accessible via Internet

URL <http://www.elis.sk>

HLAVNÝ REDAKTOR

Dušan Ratica

VÝKONNÉ REDAKTORKY

Tatiana Krupová

Zora Vanovičová

REDAKČNÁ RADA

Stanislav Brouček, Lubica Droppová, Božena Filová, Milan Kiripolský, Soňa Kovačevičová, Eva Krekovičová, Jan Krist, Milan Leščák, Martin Mešša, Magdaléna Paríková, Ján Podolák, Zora Rusnáková, Peter Salner, Miroslav Válka

Slovenský národopis

ČASOPIS ÚSTAVU ETNOLÓGIE SLOVENSKEJ AKADEMIE VIED

VYDAVATELSTVO SLOVAK ACADEMIC PRESS, spol. s r. o.

BRATISLAVA

OBSAH

ŠTÚDIE

- B e l k o, Dušan: Otázka recepcie času a priestoru u senzibilov 5
- H a i d, Gerlinde – H e m e t e k, Ursula: Urbánne hudobné štýly v Európe 28
- K u m a n o v á, Zuzana: Etnická identifikácia obyvateľov tzv. cigánskej/rómskej kolónie v Plaveckom Štvrtku 42
- V r z g u l o v á, Monika: K interpretácii života stredných vrstiev na zobrazeniach mesta 60

DISKUSIA

- K r e k o v i č o v á, Eva: Na margo k dejinám slovenskej etnológie 75

MATERIÁLY

- K r š k o, Jaromír: Toponymický priestor v komunikácii malých sociálnych skupín 80

ROZHLADY-SPRÁVY-GLOSÝ

- K jubileu PhDr. Viery Gašparikovej, DrSc. (Hana H l ô š k o v á) 102
- PhDr. Rastislava Stoličná, CSc. jubiluje (Peter S l a v k o v s k ý) 107
- Profesor S. Pavljuk päťdesiatročný (Miroslav S o p o l i g a) 110
- Seminár "Žena a ženský princíp vo folklóre a v obradoch" (Zita Š k o v i e r o v á) 112
- DEMOS (Herbert N i k i t s c h) 114
- Seminár "Etnos a materiálna kultúra" (Juraj P o d o b a) 117

- III. Workshop medzinárodného projektu "Sociálna história chudoby v strednej Európe" (Oľga D a n g l o v á) 118
- S Gellnerom, o Gellnerovi, ale nielen o ňom (Juraj P o d o b a) 124
- Kongres Psychotronica Slovaca '97 (Dušan B e l k o) 129
- Vedecké sympóziu "Mäsiarstvo a údenárstvo v dejinách Slovenska" (Rastislava S t o l i č n á) 132

RECENZIE-ANOTÁCIE

- M. Botíková – S. Švecová – K. Jakubíková: Tradície slovenskej rodiny (Zuzana B e ň u š k o v á) 134
- Slovenské svadby (Eva K r e k o v i č o v á) ... 136
- S. Neumann: Volksleben und Volkskultur in Vergangenheit und Gegenwart (Susanne H o s e) 137
- Život a kultura etnických minorít a malých sociálnych skupín (Bohuslav B e n e š) 139
- M. Vrzgulová: Známi neznámi Trenčania (Juraj Z a j o n c) 140
- J. P. Bologne: Svatby (Alexandra N a v r á t i l o v á) 142
- C. Lecontex: Přízraky a strašidla středověku (Alexandra N a v r á t i l o v á) 142
- M. Halbwachs: Pôvod náboženského vedomia podľa E. Durkheima (Zuzana B e ň u š k o v á) 143
- J. Lehotský: Sága rodu Izákovcov (Elena M a n o v á) 144

CONTENTS

STUDIES

- B e l k o, Dušan: The issue of perception of time and space by sensibils 5
- H a i d, Gerlinde - H e m e t e k, Ursula: Urban music styles in Europa 28
- K u m a n o v á, Zuzana: Ethnical identification of inhabitants of so-called Gypsy/Roma colony in Plavecký Štvrtok 42
- V r z g u l o v á, Monika: To the interpretation of the life of middle classes on the images of town 60

DISCUSSION

- K r e k o v i č o v á, Eva: To the history of Slovak ethnology 75

MATERIALS

- K r š k o, Jaromír: Topic space in communication of small social groups 80

NEWS-HORIZONS-GLOSSARY

- Jubilee of PhDr. Viera Gašparíková, DrSc. (Hana H l ô š k o v á) 102

- Jubilee of PhDr. Rastislava Stoličná, CSc. (Peter S l a v k o v s k ý) 107
- The 50th anniversary of Professor S. Pavljuk (Miroslav S o p o l i g a) 110
- Seminar "Woman and female princip in the rituals and folklore" (Zita Š k o v i e r o v á) 112
- DEMOS (Herbert N i k i t s c h) 114
- Seminar "Ethnos and material culture" (Juraj P o d o b a) 117
- III. Workshop of international project "Social history of poverty in Central Europe" (Olga D a n g l o v á) 118
- With Gellner about Gellner, but not only about him (Juraj P o d o b a) 124
- Congress Psychotronica Slovaca '97 (Dušan B e l k o) 129
- Scientific symposium "Butchery and pork-butcher in the history of Slovakia (Rastislava S t o l i č n á) 132

- BOOK REVIEWS-ANNOTATIONS 134

Vážení čitatelia,

v súvislosti so zdražením výrobných nákladov a tiež s nižšími dotáciami na vydávanie časopisov sú od roku 1998 vydavateľa Slovenského národopisu, tak ako aj ostatných vedeckých časopisov, nútení zvýšiť predajnú cenu jednotlivých čísiel na 50.-Sk. Týmto prosíme našich predplatiteľov i ostatných záujemcov o porozumenie, ďakujeme za Vašu podporu a neustávajúci záujem o Slovenský národopis a výsledky práce slovenských etnológov.

AUTORI:

- Mgr. Dušan Belko, Ústav etnológie SAV, Jakubovo nám 12, 813 64 Bratislava
- Dr. Gerlinde Haid, Institut für Volksmusikforschung der Hochschule für Musik und darstellende Kunst in Wien, Österreich
- Dr. Ursula Hemetek, Institut für Volksmusikforschung der Hochschule für Musik und darstellende Kunst in Wien, Österreich
- Mgr. Zuzana Kumanová, INFOROMA, Bajkalská 25, 827 08 Bratislava
- PhDr. Monika Vrzgulová, CSc., Ústav etnológie SAV, Jakubovo nám 12, 813 64 Bratislava
- PhDr. Eva Krekovičová, CSc., Ústav etnológie SAV, Jakubovo nám. 12, 813 64 Bratislava
- Mgr. Jaromír Krško, Katedra slovenského jazyka a literatúry, Fakulta humanitných vied UMB, Tajovského 51, 974 00 Banská Bystrica

OTÁZKA PERCEPCIE ČASU A PRIESTORU U SENZIBILOV (Komparácia tradičných a súčasných predstáv o pôsobení jedincov s nadprirodzenými schopnosťami)

DUŠAN BELKO

Mgr. Dušan Belko, Ústav etnológie SAV, Jakubovo nám. 12, 813 64 Bratislava, Slovakia

The author has focused chiefly on the issues of perception of time and space by "sensibils". He has compared their opinion to the Medieval ideas about time and space. For the sake more detailed understanding of this nowadays quite widespread category of people one part of the paper is focused not only on analysing the meaning of the term "sensibils", but also on their clasification according to the character and way of obtaining their unusual abilities. Simultaneous, the author presents some ethnographic data on the "semi-daemonic" creatures (a soothsayer, a shaman, a wizard, a witch) known in the folk belief, as a grounds for basic comparison. The comparison may point to a significant congruence as well as certain continuity of ideas about activity of these creatures preserved in the folk tradition of Slovakia on the one hand, and current ideas about abilities of "sensibils" on the other.

Kľúčové slová: bohyňa, čas, priestor, psychotronika, veštec
Key words: sorceress, time, space, psychotronics, soothsayer

Rôzne etapy vývoja ľudskej spoločnosti sa dajú charakterizovať, popri iných kritériách, i svojráznou percepciou sveta a postojom človeka k bytiu. Osobitému chápaniu sa prirodzene nemôžu vyhnúť ani také základné a všeobecné pojmy, ako sú kategórie času a priestoru.¹ Keďže ľudia sa nerodia s vopred danými predstavami o čase a priestore, uvedomovanie si týchto fundamentálnych pojmov je vždy na počiatku života každého jednotlivca určované konkrétnou spoločnosťou a dobou, v ktorej človek žije. Napriek tejto determinácii je však možné, že akýkoľvek jednotlivec počas svojho života rozvíjaním poznania zmení nazeranie na tieto atribúty hmoty, teda na čas a priestor (samozrejme však, že nie len na ne), a zároveň môže do istej miery ovplyvniť svojimi názormi spoločnosť, či dokonca dobu, ku ktorej prináleží.

V histórii ľudskej spoločnosti možno nájsť viacero mysliteľov, formujúcich všeobecné zmýšľanie danej epochy, ktorých názory na čas a priestor boli neraz navzájom diferentné. Z najznámejších osobností,² zasahujúcich svojimi názormi, spôsobom myslenia a poznáním z hlbokého dávnehoku neraz až do dnešných čias, sa problematike času venoval napr. už v staroveku Aristoteles (*čas je miera všetkého pohybu, ktorá sa orientuje podľa pohybu planét*), v stredoveku predovšetkým Augustinus Aurelius (*kategória času predstavuje čisto mentálnu existenciu minulosti a budúcnosti, sprítomňujúc sa však v našej duši*), z novodobých mysliteľov je potrebné spomenúť Davida Huma (*čas je závislý od obsahu individuálneho vedomia*), a najmä Immanuela Kanta (*čas predstavuje apriori danú formu nazerania, spočívajúcu v ľudskom ume*) a z filozofov nášho storočia aspoň Henriho Bergsona (*čas je výrazom nezadržateľného toku úplne rovnorodých a rovnocenných javov, ktorý prúdi naším vedomím*) a Martina Heideggera (*čas je elementárna štruktúra ľudského bytia na svete*). Problematike priestoru sa v staroveku venoval napr. Demokritos vo svojom atomizme (*existuje len prázdny priestor a najmenšie, nedeliteľné hmotné častice, ktoré sa pohybujú v tomto prázdnom priestore*) a Aristoteles (*svet je sférický ohraničený priestor, v ktorého hraniciach vládne pomínutelnosť a mimo jeho hraníc sa rozprestiera sféra nepomínutelnosti a nebeských telies*), koncom obdobia stredoveku predovšetkým Mikuláš Kopernik (*heliocentrickým modelom vesmíru sa priestor rozširuje do nekonečna*), ktorý svojou koncepciou rozbil staré, geocentricky usporiadané sféry sveta. Od počiatku novoveku ovplyvňujú percepciu priestoru i niektorí vedci, ktorí súčasne boli neraz i filozofmi, ako napr. René Descartes (*všetko, čo je predmetne dané, je rozpriestranená vec*) či Gottfried Wilhelm Leibniz (*priestor znamená súčasnú existenciu fenoménov, ktoré v sebe obsahuje*). V podstate od tohto obdobia možno sledovať skutočnosť, že priestor a čas sa už prestali vnímať ako samostatné substancie (teda ako pojmy existujúce navzájom oddelené jeden od druhého), ale začínajú sa skúmať ako kategórie, ktoré spolu úzko súvisia, čo sa odráža napr. v diele už spomínaného Immanuela Kanta (*priestorové vnímanie predstavuje syntetickú jednotu apercepce rozmanitosti toho, čo je dané súčasne; priestorová súčasnosť a časová následnosť je súčasťou telesnej výbavy človeka*), v spisoch Johanna Gottlieba Fichteho (*priestor je produktom obrazotvornosti Ega, ktoré túto kategóriu vytvára ako rozpriestranenú, koherentnú, kontinuálnu a nekonečne deliteľnú*), Novalisa (*priestor je zastavený čas a čas predstavuje plynúci priestor*), Friedricha Schellinga (*priestor je hranicou medzi vnútrom a vonkajškom; aj Ego predstavuje akoby priestor*) a predovšetkým v práci Melchiora Pelágyiho (*priestor a čas sú navzájom neoddeliteľne spojené, pričom časový okamih predstavuje jednotku vesmíru a svetový vesmírny priestor je nekonečným rozvinutím časového okamihu*). Takto zamerané bádanie vytvorilo filozofické základy pre Einsteinovu teóriu relativity (*špeciálna teória relativity sa zrieka pojmu absolútny čas, absolútna súčasnosť, absolútny priestor; pretože chod času závisí od pohybu sústavy, avšak časové intervaly, ako i priestorové rozmery sa menia tak, že rýchlosť svetla v danej sústave nezávisí od jej pohybu*), v ktorej sa čas a priestor spájajú do štvorrozmerného kontinua – časopriestoru.

Samozrejme toto vyratúvanie mysliteľov, ktorí sa venovali objasneniu problematiky času a priestoru, vôbec nemožno označiť za úplné. Ide iba o prehľad filozofov a vedcov, u ktorých percepcia týchto kategórií (dotýkajúcich sa bytostne každého človeka) bola často navzájom rozdielna. V konečnom dôsledku mala táto existencia rozmanitosti uvedomovania si, chápania a vôbec predstáv o čase a priestore spätne vplyv i na celkové postihnutie každodennej reality v jednotlivých érach vývoja ľudskej spoločnosti.

V našom súčasnom svete, vo svete vedy a techniky 20. storočia, sa čas a priestor chápe takmer výlučne materialisticky. V bývalých socialistických, v dnešných tzv. postkomunistických krajinách bol až donedávna iba takýto výklad správny a oficiálne jediný možný.

V materialistickej filozofii sa kategórie času a priestoru definujú ako “základné formy existencie hmoty... Materializmus zdôrazňuje objektívny charakter času a priestoru, odmieta nadčasovú a mimopriestorovú realitu. Čas a priestor je neoddeliteľný od hmoty. V tom spočíva jeho univerzálnosť a všeobecnosť. Priestor je trojrozmerný, čas má len jeden rozmer; priestor vyjadruje poriadok rozmiestnenia súčasne existujúcich objektov, čas následnosť jestvovania navzájom sa vymieňajúcich javov. Čas je nezvratný, t. j. každý materiálny proces sa vyvíja v jednom smere – od minulosti k budúcnosti” (FILOZOFICKÝ SLOVNÍK 1974: 76).

Avšak tento materialistický výklad času a priestoru nemusí byť, ako to možno spoznať z dejín ľudskej spoločnosti, považovaný za jediný správny. Napríklad v stredoveku (“*medium aevum*”), historicky nie až v tak vzdialenej dobe, bolo chápanie kategórií času a priestoru (a samozrejme nielen ich, ale i sveta a bytia vôbec) idealistické, teda diametrálne oproti nášmu súčasnému vnímaniu, uvedenému vyššie. Aron J. Gurevič píše vo svojej práci “*Kategorie středověké kultury*” o nazeraní na priestor a čas v opisovanej dobe nasledujúci text: “Rozmery pozemských vecí, ich lokalizácia, vzdialenosť medzi nimi strácali určitost, ako sa od nich ťažisko záujmu prenášalo do sveta podstat. Stredoveký človek pripúšťal, že v jednom okamihu je možné prekonať ohromnú vzdialenosť. Svätec mohol prekonať tridsaťdňovú cestu za tri dni... Duša rovnako ako anjeli zároveň zaujímajú i nezaujímajú určitý priestor. Na možnosti ocitnúť sa v pekle pri putovaní po Zemi nie je nič nepravdepodobné. Veď záhrobný svet je zároveň ďaleko i hneď vedľa; pojmy ‘blízke’ a ‘ďaleké’, poukazujúce k vzdialenosti, sú teda tu vlastne neadekvátne. V stredovekom svete akoby existovali akési ‘siločiary’, pôsobiace tak, že hneď ako sa človek dostane do sféry ich pôsobenia, vymaňuje sa z nadvlády pozemských zákonov, vrátane zákonov priestoru a času” (GUREVIČ 1978: 69). A ďalej autor v tej istej práci, v časti venovanej tejto problematike, uvádza: “Svet meniacich sa vecí trvá v čase... Vzťah medzi časom a večnosťou je ťažko objasniť, pretože človek si zvykol premýšľať o večnosti v časových kategóriách, aj keď vo večnosti neexistuje časová postupnosť. Večnosť predchádza času ako jeho príčina. Čas práve tak ako priestor náleží k stvorenému svetu. Tento názor si osvojili všetci stredovekí myslitelia” (GUREVIČ 1978: 89).

Samozrejme i v tejto dejinnej epoche ľudstva dochádzalo k postupnému upúšťaniu od takto chápaného sveta. Predovšetkým ku koncu stredoveku, v neskorej scholastike, možno nájsť filozofov (napr. Roger Bacon, Johannes Duns Scotus, William Occam), ktorí svojimi názormi predstihli svoju dobu, otriasli princípmi stredovekého myslenia a pripravili obrat európskeho ducha k nazeraniu na svet a bytie tak, ako to poznáme dnes.

Je však potrebné, resp. vhodné venovať pozornosť, i v dnešnom svete vedy a techniky, práve stredovekým predstavám času a priestoru? Aký význam môžu mať dnes tieto idey pre moderného, vzdelaného človeka? A môže stredoveká percepcia čohokoľvek nejakým spôsobom dnešného človeka osloviť, obohatiť, prípadne pomôcť mu lepšie pochopiť niektoré javy súčasného sveta? Úprimne povedané, ak sa dnes hovorí o stredovekom myslení, tak sa za takýmto označením skrýva neraz výsmech, najčastejšie s pejoratívnym významom. Je až zarážajúci v súčasnosti prevládajúci spôsob uvažovania, potvrdzujúci skutočnosť, že prevažná časť jednotlivcov má v dnešnej dobe až nadmerný sklon k neohybnosti myslenia a k uzatváraniu sa pred ideami, ktoré nezodpovedajú názorom tohto storočia. Človek 20. storočia je predsa len zväčša presvedčený, že výdobytky ľudského rozumu za posledných niekoľko desaťročí dokázali nielen zmeniť svet, ale i raz a navždy vyvrátiť všetky predvedecké či nevedecké názory z predchádzajúcich období, a to počnúc od praveku až do 19. storočia. Takéto stanovisko, predovšetkým vo vzťahu k stredoveku, je do istej miery pochopiteľné, avšak takisto je potrebné si pripomenúť, že popri iných vymoženostiach ľudského

umu vznikli práve v stredoveku napr. "európske národnosti a sformovali sa súčasné štáty, vytvorili sa jazyky, ktorými dosiaľ hovoríme. A čo viac, zo stredoveku pochádzajú mnohé z kultúrnych hodnôt, ktoré sa stali základom našej civilizácie" (GUREVIČ 1978: 7–8).

Spomenul som už materialistické chápanie času a priestoru, ktoré je i vďaka riadenej školskej výchove prevažujúce. Avšak tak, ako sa ku koncu stredoveku postupne menilo chápanie týchto pojmov (ako i sveta vôbec), tak podobne i v súčasnosti sa mení vnímanie kategórií času i priestoru, ktoré dnes nie je ani jednotné a ani jednoznačné. Materialitu si totiž nemožno zamieňať za realitu. Realistické chápanie zahŕňa omnoho širšie rozpätie vnímania, veď napr. ľudské osudy, rôzne dejinné príbehy, či mnoho iných udalostí nie sú materiálnej povahy, a predsa sú nanajvýš reálne, ba v živote človeka sa dokonca pociťujú ako najreálnejšie. Pripomínam už uvedenú skutočnosť, že hoci sa ľudia nerodia s vopred danými predstavami o čase a priestore (teda ich percepcia univerzálnych atribútov hmoty je vždy na počiatku života určovaná konkrétnou spoločnosťou a dobou, v ktorej žijú), tak napriek tejto determinácii môže ktorýkoľvek jednotlivec počas svojho života rozvíjaním poznania zmeniť postoj k týmto fundamentálnym kategóriám, teda k času a priestoru (a samozrejme, že nie len k nim). I v dnešnej dobe existujú jednotlivci, ktorým sa ten náš bežný pohľad na svet zdá byť neúplný, a preto si osvojili akési "*rozšírené chápanie reality*", čím sa zmenil aj ich postoj k bytiu. Nemyslím tým však iba vedcov, skúmajúcich problémy z oblasti teoretickej fyziky, ktorí spoznávajú mnohorozmernosť priestoru či relativitu času pomocou zložitých pozorovaní a matematických rovníc. Mám na mysli užšiu sociétu (popri tom však nemožno vylúčiť i širšiu populáciu, pretože zamýšľanie sa nad platnosťou vedeckého výkladu sveta, ako i nad príčinou existencie človeka, jeho podstaty a jeho miesta vo svete je viac či menej vlastné každému mysliacemu individu) tých ľudí, ktorí "*rozšírené chápanie reality*", času, priestoru a bytia nadobúdajú predovšetkým vlastnou skúsenosťou (napr. pri tzv. bioterapii, biolokácii, biokomunikácii atď.), prípadne i rôznymi inými spôsobmi (napr. niektorými duševnými cvičeniami, duchovnými praktikami rozmanitého pôvodu a pod.). Popri tejto skutočnosti neraz títo jednotlivci majú (alebo sa domnievajú, že majú) vrodené, príp. inak nadobudnuté, rôzne mimoriadne (tzv. senzibilné) vlastnosti a schopnosti. V súčasnosti sa u nás súhrnne označujú najčastejšie ako psychotronici, biotronici alebo ako senzibili, senzítivi, často však i parciálnymi funkčnými pomenovaniami podľa toho, akú konkrétnu aktivitu vykonávajú, napr. bioterapeuti, biodiagnostici, prútkari a pod.

Objavenie sa týchto ľudí v takej miere v dnešnej dobe, ako i obrovský nárast záujmu o mágiu, okultizmus, mimoriadne javy či všeobecný vzostup magického myslenia v súčasnej spoločnosti je nepochybne dôsledkom predovšetkým nedávnych spoločensko-politických zmien u nás. Celková analýza týchto premien, podieľajúcich sa na vytváraní našej každodennej reality, by mala byť neoddeliteľnou súčasťou etnologického bádania. Pri súčasných sociálnych zmenách, determinovaných konkrétnou historickou a spoločensko-kultúrnou situáciou, si teda nemožno nepovšimnúť prakticky celé spektrum nových (príp. i starších, ale parciálne transformovaných) kultúrnych či kultúrno-sociálnych fenoménov. Tieto nové javy (buď nevyskytujúce sa v spoločnosti pred premenami makrosociálneho dosahu, alebo síce existujúce, ale fungujúce iba v malom rozsahu) môžu ovplyvňovať, popri iných reakciách jednotlivca na tieto vonkajšie podnety, predovšetkým hodnotovú orientáciu, normy, vzory správania, postoje a motiváciu človeka. Sledovať širokú paletu takýchto nových fenoménov, ktorú vyniesla na povrch historická transformácia spoločnosti a s ňou súvisiaci mnohostranný vplyv na človeka, je však rozsiahly okruh problémov, vhodný skôr ako úloha pre väčší tím odborníkov. V tomto príspevku si pravdaže nekladím za cieľ postihnúť sumárny vplyv sociálnych zmien na jednotlivca, chcem tu skôr iba poukázať (popri konkrétnom zameraní článku) i na jeden súčasný jav (objavujúci sa, alebo presnejšie, dosahu-

júci explozívny rozvoj v dôsledku terajších makrosociálnych premien), na pomenovanie ktorého sa mi ako najvýstižnejší pozdáva termín *fenomén senzibilizácie*. Pod *fenoménom senzibilizácie* rozumiem objavenie sa obrovského množstva ľudí, oplývajúcich najrozličnejšími mimoriadnymi (zázračnými) schopnosťami a danosťami, teda práve tých, ktorí sú v dnešnej dobe nazývaní psychotronicami, biotronicami, senzitívmi atď. Či je ich potencia skutočná alebo zdanlivá, je pre kultúrnoantropologicky alebo etnologicky orientovaný výskum v podstate irelevantná otázka. Avšak samotná existencia jednotlivcov, ktorí majú (alebo sa domnievajú, že majú, príp. o nich prevláda takéto presvedčenie) akési divotvorné schopnosti a vlastnosti, v našej spoločnosti je reálna a nepopierateľná. Jestvovanie ľudí s mimoriadnymi danosťami je jedným z pertraktovaných fenoménov súčasnosti, ku ktorému sa vyjadrujú nielen odborníci rôznych vedných disciplín (predovšetkým prírodovedného a technického zamerania), ale na tento sociokultúrny jav istým spôsobom nazerá, zaujíma k nemu stanovisko, vníma a hodnotí ho (podľa známych zákonitostí sociálnej percepcie) i značná časť jednotlivcov širšej sociéty. Zároveň sa však samotní senzibili inkorporujú do širšej spoločnosti a ako nositelia špecifického životného štýlu ovplyvňujú (či už negatívne alebo pozitívne) názory, postoje a hodnotovú orientáciu i u niektorých iných jednotlivcov makrosociéty. Vychádzajúc z tejto skutočnosti možno teda konštatovať, že senzibili sa podieľajú určitým spôsobom aj na formovaní charakteru kultúry každodenného života a ako takí patria do sféry záujmu našej vednej disciplíny, etnológie.

Ešte predtým, ako sa bližšie pokúsím osvetliť, čo sú to vlastne senzibili (psychotronici atď.), ako i samotná psychotronika, mal by som spraviť menší exkurz. Môže sa totiž vynoriť otázka, prečo sa zaoberám práve touto kategóriou ľudí (presnejšie ich predstavami o čase a priestore). Na prvý pohľad by sa mohlo zdať, že záujem o senzibilov (v tomto článku konkrétne o akúsi "emickú" deskripciu nimi vnímanej reality času a priestoru) je novou témou, či dokonca módnou záležitosťou, nijako nesúvisiacou s "klasickou" oblasťou etnologického bádania. Je to však len povrchný pohľad (i keď je pravdou aj fakt, že existencia senzibilov je prakticky nepoznaný jav súčasnej sociálnej reality /etnologický výskum senzibilov ako osobitého sociokultúrneho javu doteraz neexistuje; výskumy, ktoré sa okrajovo dotýkajú problematiky, sa zameriavali prevažne na niektorú jej zložku, napr. na liečiteľov/, ktorý je v etnologickej vede zatiaľ iba čiastočne spracovaný). Podľa tradičných poverových predstáv existovali aj v minulosti ľudia, ktorým sa pripisovali akési nadprirodzené vlastnosti, prostredníctvom ktorých mohli vnímať svet inak ako ostatní "priemerní" jednotlivci. Takže popri skutočnosti, že ľudia s mimoriadnymi schopnosťami (či už skutočnými alebo domnelými), t. j. dnešní senzibili, spoluutvárajú svojim prínosom charakter našej každodennej kultúry, existuje i ďalšia okolnosť, prečo by práve naša vedná disciplína mala zamerať svoju pozornosť na tieto svojrázne osobnosti. Pri podrobnejšom skúmaní tejto problematiky vystupuje do popredia i istá kontinuitácia medzi niektorými predstavami jestvujúcimi v tradičnej ľudovej kultúre (tak ako ich zaznamenala etnológia) a súčasnými predstavami či názormi o možnostiach pôsobenia a vlastnostiach (dnes módných) "citlivcov". Určitú súvislosť možno nájsť predovšetkým pri tých prvkoch, ktoré sa v systéme triedenia materiálu tradičnej ľudovej kultúry zaraďujú do kategórie ľudovej démonológie. (Popri tom však existuje spojitost i so širšou oblasťou tradičnej kultúry, označovanou ako vedomosti ľudu a náboženstvo, ktorej sa problematika dnešných senzibilov tiež čiastočne dotýka; z ľudového náboženstva sem možno zaradiť napr. prvky o animistických predstavách myslenia, predstavy o ľudovej mágii, povery o duši; z vedomostí ľudu sú to predovšetkým predstavy o svete a vesmíre, znalosti a praktiky z oblasti etnomedicíny a pod.)

Pri dôslednom pohľade na tento súbor okruhov tradičnej kultúry sa najväčšia kongruentnosť medzi predstavami existujúcimi v ľudovej démonológii na jednej strane a súčasnými

názormi o možnostiach pôsobenia a vlastnostiach senzibilov na druhej strane prejavuje pri kategórii tzv. polodémonických bytostí,³ ku ktorým sa priraduje predovšetkým "veštec" (*vedomec, vedomník, vražec, zemský boh, pánbožko, bača, prorok* a pod.) a jeho ženský pendant "bohyňa" (*vedomkyňa, vedma, veštica, vražkyňa* a pod.). Typologicky s týmito osobami úzko súvisia i ďalšie polodémonické bytosti, ktorých sféra pôsobnosti sa však zameriavala takmer výlučne na negatívne ovplyvňovanie, a to predovšetkým "strigôň" (*bosorák, čarodejník* a pod.), ako i jeho ženský pendant "striga" (*bosorka, ježibaba, čarodejnica* a pod.). V zásade možno povedať, že do tejto kategórie sa zaraďujú predovšetkým tí ľudia, o ktorých sa predpokladalo (podľa tradičných poverových predstáv), že disponujú vrozenými alebo inak získanými nadprirodzenými vlastnosťami a schopnosťami, čiže pripisovala sa im väčšia znalosť, potencia a danosť ako ostatným ľuďom. Podstatný rozdiel pri posudzovaní činnosti "veštcov" a "bohýň" na jednej strane a pôsobením "strig" a "strigôňov" na strane druhej spočíval predovšetkým v skutočnosti, že "strigy" a "strigôni" sledovali svojim negatívnym ovplyvňovaním najmä vlastné ciele, škodiace iným ľuďom, zatiaľ čo "veštcí" a "bohyně" prepožičiavali svoje schopnosti iným jednotlivcom na pozitívne účely (i keď táto ich aktivita mala zväčša zárobkový charakter). Podľa tradičných poverových predstáv sa "veštcí" a "bohyně" zaoberali predovšetkým veštením, magickým ovplyvňovaním budúcnosti, ale dokázali liečiť bylinkami i zariekaním a vyznali sa aj v ľúbostných čaroch. Ich pomoc vyhľadávali obzvlášť tí, čo chceli spoznať svoju budúcnosť, odhaliť vinníka či páchatela škody, určiť zlodeja a zistiť, kde sa ukradnutá alebo ukrytá vec nachádza, resp. aj tí, ktorí sa potrebovali zbaviť porobenia, urieknutia či inej, magicky privolanej príčiny ujmy na zdraví.

Výrazná diferenciacia sa objavuje i pri kvalifikovaní pôvodu tejto ich nadprirodzenej potencie a znalosti. "Strigy" a "strigôni" sa v dedinskej pospolitosti hodnotili ako "služobníci pekla", ktorí sú v kontakte s nečistými silami (diabol, čert, priepasník, zlý duch a pod.) a za to, že po smrti patria diablovej, im (podľa tradičných predstáv) tieto nečisté sily prepožičiavajú nadprirodzenú moc a rôzne divotvorné schopnosti. Paralelne s touto predstavou mimoriadne vlastnosti "bohýň" a "veštcov", ktorí využívali svoju moc a nadprirodzenú schopnosť na pomoc svojmu okoliu a na prospešné účely, nemôžu mať s nečistými silami nič spoločné, ba práve naopak, boli považované za "boží dar". Zaujímavá je tu však i okolnosť, že "sa predpokladalo, že časť *strigôňov* má i užitočné vedomosti a schopnosti (liečenie bylinkami a zariekaním, pomoc pri urieknutí, veštenie budúcnosti ap.). Za takýchto *strigôňov* boli pokladaní najmä bačovia, ktorým boli popri odborných vedomostiach, súvisiacich s chovom úžitkových zvierat, pripisované aj znalosti a schopnosti nadprirodzeného charakteru. Podľa druhu ich pôsobenia sa rozoznávali kategórie bačov-jasnovidcov, liečiteľov, 'porábačov', 'odrábačov' ap." (CIBULOVÁ 1995b: 203). Z týchto údajov možno potom, na princípe presupozície, odvodit premisu, že bytosti polodémonického charakteru sa mohli v tradičných predstavách neraz stotožniť i s ľuďmi (napr. s niektorými ľudovými liečiteľmi, prútkarmi ap.), ktorí síce nemali nadprirodzené schopnosti, vedome však používali prostriedky a úkony, nesúce (buď samé osebe alebo za istých okolností) určitú magickú vlastnosť.

Vychádzajúc z tohto predpokladu sa tak skupina bytostí polodémonického rázu v konečnom dôsledku rozširuje a ľudia (ktorým sa podľa tradičných poverových predstáv pripisovali zázračné schopnosti a danosti či mimoriadne pôsobenie na iných jednotlivcov) možno potom podľa dvoch charakteristických znakov rozčleniť do niekoľko základných tried (podskupín). Ak sa vychádza z etnologických reálií, polodémonické bytosti sa dajú klasifikovať⁴ predovšetkým podľa:

a.) **spôsobu získania** predpokladaných nadprirodzených schopností (v prípade ich nevlastnenia mali takíto jednotlivci aspoň vedomosť o prostriedkoch a úkonoch, prostredníctvom ktorých sa mohlo pôsobiť na iných ľuďoch istou magickou silou – bližšie bod 1.);

b.) **typu využitia** týchto nadprirodzených vlastností, schopností, daností či vedomostí. (Samozrejme, táto klasifikácia nie je absolútna a má, ako ktorákoľvek iná, svoje nedostatky. Ide predovšetkým o fakt, že týmto umelým rozčlenením nie je možné vždy úplne pregnantne od seba oddeliť jednotlivé podskupiny, a tak môže pri istých prejavoch dôjsť i k ich parciálnemu prelínaniu.)

1. Ľudia, ktorí síce nemali nijaké nadprirodzené schopnosti a vlastnosti, avšak podľa tradičných poverových predstáv *poznali prostriedky a úkony, nesúce* (buď samé osebe alebo za istých okolností) *určitú magickú silu*, pomocou ktorých mohli pôsobiť na iných jednotlivcov, resp. i na zvieratá.

Oveľa dôležitejšiu a rozhodujúcejšiu črtu, akou je samotná znalosť inštrumentov, predstavuje však pri tejto kategórii osôb konkrétna realizácia, teda použitie takýchto znalostí, postupov a prostriedkov buď s úmyslom uškodiť, alebo pomáhať inému človeku. Táto dichotómia je napokon charakteristická pre všetky nižšie opisované skupiny. Vždy záviselo od povahy osobnosti toho-ktorého jednotlivca, akým spôsobom použije nadobudnuté schopnosti alebo vedomosti. Preto možno každú ďalšiu uvedenú kategóriu polodémonických bytostí klasifikovať ešte aj podľa typu využitia ich nadprirodzených schopností, daností či (predovšetkým pri prvej skupine) znalostí prostriedkov a praktík magického charakteru, a to na:

A: Osoby *využívajúce* svoje znalosti o prostriedkoch a úkonoch magického rázu *s úmyslom inému uškodiť*, či už vo vlastný prospech, alebo z iných pohnútok (zväčša postupmi tzv. *porábania*, napr. zavesením slamenej figuríny do komína, ktorá predstavovala toho, kto mal "schnúť" tak, ako táto figurína; zastrčenie ženichovho pierka do truhly k mŕtvemu, aby mladuche tento ženich "smrdel" atď.).

B: Jednotlivcov *využívajúcich* svoju vedomosť o magických *prostriedkoch a postupoch s jednoznačným cieľom pomôcť* iným ľuďom, i keď sa takáto pomoc poskytovala za nejakú odmenu (podľa tradičných poverových predstáv to mohol byť napr. "prútkar", ktorému sa pri odhalovaní zlodeja sklonil prútk pri mene previnilca; oveľa častejšie však túto pomoc poskytoval liečiteľ, ktorý napr. vedel správne použiť rozmanité apotropajné predmety; zväčša taký liečiteľ ovládal i postupy *odrábania*, teda odstránenia *porábania*, známe je však i prevládajúce presvedčenie, že *odrábať* vedeli predovšetkým tie osoby, ktoré i *porábali*, pretože za jednoduchšie realizovateľnú činnosť sa bežne považoval úkon škodiaceho charakteru).

2. Ľudia, ktorí podľa tradičných poverových predstáv mali *vrodené nadprirodzené vlastnosti a schopnosti*.

A: Ak tieto osoby uskutočňovali také magické postupy, ktoré mali akokoľvek poškodiť iného či nezaslúžene prospieť vykonávateľovi (dôvodmi na vykonávanie týchto magických postupov, ktoré mali najčastejšie zapríčiniť ujmu na zdraví, ba niekedy až smrť, boli predovšetkým zlé medziludské vzťahy, ako závisť, žiarlivosť, nenávisť ap.), teda ak títo jednotlivci *využívali* svoju nadprirodzenú silu a mimoriadne schopnosti či znalosti *na vedomé ubližovanie* iným ľuďom alebo zvieratám, označovali sa najčastejšie ako *strigy* či *strigóni*. (Za *strigy* a *strigónov* sa často pokladali ľudia, líšiaci sa: a.) istými psychickými vlastnosťami, napr. nemali radi deti, boli málovravní či neustále zamračení, stránili sa ostatných a tiež bola rozšírená predstava, že títo ľudia majú dve duše;⁵ alebo b.) nejakým fyzickým znamením, napr. mali dve fontanely – "hviezdy" – na hlave či v oku dve zrenice, nemali zarastené podpazušie ap.) Popri všeobecnej predstave o zámernom škodiacom účinku týchto ľudí sa však vyskytovali i názory, že niektoré *strigy* (*strigóni*), ktoré majú vrodené negatívne vlast-

nosti, *sa museli snažiť* (“vďaka” svojim prirodzeným dispozíciám) *ľuďom či zvieratám škodiť, avšak podľa tradičných predstáv za svoje nepriaznivé pôsobenie nemohli*.⁶ Okrem toho možno do tejto kategórie zaradiť i ľudí, ktorí síce mali vrodené negatívne vlastnosti, avšak ich prípadné škodlivé pôsobenie sa prejavovalo nepriaznivým účinkom *bez zlého úmyslu* týchto ľudí (nechtiac mohol urieknuť človek, ktorý mal napr. zrastené obočie, prenikavý uhrančivý pohľad a pod.).

B: Ak títo jednotlivci prepožičiavali svoju nadprirodzenú silu na pozitívne účely (i keď zväčša za určitú odmenu), teda ak *využívali* svoje mimoriadne schopnosti a znalosti *s jednoznačným predsavzatím pomôcť* iným ľuďom takým spôsobom, aby ich postupy prispeli buď k celkovému dobru alebo zabránili všeobecnému či individuálnemu zlu, nazývali sa najčastejšie *veštcami* či *bohyňami*. (Podľa poverových predstáv bol osud takého človeka už vopred určený, a preto sa ich možná mimoriadna potencia, prejavujúca sa neraz navonok nejakým fyzickým znamením, dala občas zistiť už pri pôrode, napr. dieťa narodené so zubom malo byť obdarené vešteckými schopnosťami; ak sa dieťa narodilo v čepčeku /košielke/ malo mať vrodené mimoriadne magicko-liečebné vlastnosti ap.)

3. Ľudia, ktorí podľa tradičných poverových predstáv nadobudli *nadprirodzené vlastnosti a schopnosti v priebehu svojho života*.

A: Ak tieto osoby *využívali* svoje získané mimoriadne schopnosti či znalosti *na úmyselné škodenie* iným ľuďom alebo zvieratám, boli opäť považované za *strigy* či *strigôňov*. Niekedy mohol človek nadobudnúť takýto status nejakým priestupkom proti zaužívaným obyčajovým normám (napr. “*morou*”, ktorá mala mnohé spoločné črty so *strigou*, sa mohlo stať nesprávne pokrstené dieťa či dieťa opätovne pridávané po odstavení). Omnoho častejšie však mohol človek získať nadprirodzené schopnosti od iného *strigôňa* (*strigy*), pretože bolo rozšírené presvedčenie, že *strigôň* (*striga*) nemôže zomrieť, kým pred smrťou neodovzdá svoju čarodejnícku moc následníkovi. Popri týchto spôsoboch nadobúdania sa však prípadný záujemca mohol naučiť umeniu čarovať a získať tak divotvorné schopnosti ešte i za života *strigôňa* (*strigy*), ktorý ho prijal do “učenia”, avšak neraz až po splnení určitých podmienok. Existovala i prevládajúca predstava, že *strigy* prenášajú svoje zázračné vlastnosti na vlastných príbuzných (najčastejšie na dcéry), sú však zaznamenané aj názory, že *strigy* odmietali zasväcovať svoje dcéry do tajov strigôňstva s odôvodnením: “Keď už ja som diabol, ty nemusíš byť” (BLAGOEVA–NEUMANOVÁ 1975: 122; BLAGOEVA–NEUMANOVÁ 1976: 138).

B: Ak títo jednotlivci svoje nadobudnuté divotvorné vlastnosti, schopnosti a vedomosti *využívali s jednoznačným zámerom pomôcť* iným ľuďom, nazývali sa opäť najčastejšie *veštcami* či *bohyňami*. Podľa tradičných poverových predstáv niekedy mohla takáto osoba získať zázračnú potenciu napr. od iného zomierajúceho *veštca* (*bohyne*), ak mu pred smrťou podal ruku (často možno nájsť spomenutú predstavu i pri nadobudnutí magicko-liečiteľských schopností). Fyzickým kontaktom sa mala preniesť nadprirodzená sila umierajúceho na človeka, ktorý sa týmto aktom mohol stať oprávneným nástupcom zosnulého *veštca* (*bohyne*). Častejšie však mohli v priebehu života získať, alebo presnejšie, mohli sa naučiť určitým mimoriadnym vedomostiam ľudia v blízkom (neraz v profesijnom) kontakte s osobami, ktorým sa na základe ich postavenia či určitých predpokladov pripisovali rôzne divotvorné schopnosti či znalosti. (Mohlo sa to týkať napr. pastierov, ktorí sa od svojich *bačov* učili popri prácach spojených s chovom dobytká i rôznym magickým úkonom či zariekaniam, prostredníctvom ktorých mali prekaziť eventuálne negatívne pôsobenie rozličných predpokladaných škodiacich bytostí.)

4. Ľudia, ktorí síce takisto nadobudli zázračné vlastnosti a schopnosti v priebehu svojho života, avšak ich odlišnosť od predchádzajúcej kategórie (bod 3.) je v tom, že podľa tradičných poverových predstáv mali *kontakt s nadprirodzenými bytosťami, prostredníctvom ktorých získali niektoré divotvorné danosti*.

A.: Ak tieto osoby využívali takto nadobudnutú nadprirodzenú silu *na jednoznačne negatívne ciele*, zamerané proti ľuďom alebo zvieratám, verilo sa o nich, že získali čarodejnú moc od nečistých síl (diabol, čert, priepasník, zlý duch ap.). Z tohto dôvodu sa v dedinskej pospolitosti opäť považovali za *strigy* alebo *strigôňov* a hodnotili ich ako “*služobníkov diabla*” (mohli napr. privolať zlé počasie, ľadovec, búrku, ničiť úrodu, odoberať kravám mlieko, pripravovať ľudí i zvieratá o zdravie či život, vyvolávať duchov a pod.).

B: U jednotlivcov *využívajúcich* takto získanú zázračnú silu *na jednoznačne pozitívne ciele* sa objavuje výrazná diferenciacia oproti hodnoteniu predchádzajúcej podskupiny (bod 4. A), a to: *a.)* pri posudzovaní ich činnosti; ako i *b.)* pri kvalifikovaní pôvodu týchto nadprirodzených schopností. O týchto ľuďoch sa napr. verilo, že svoju nadprirodzenú moc nadobudli kontaktom s kladnou duchovnou bytosťou (v našej kultúrnej oblasti predovšetkým kresťanskej proveniencie, napr. s Bohom,⁷ Pannou Máriou, anjelmi a pod.).⁸ Z tohto dôvodu sa takýto človek v dedinskom spoločenstve opäť označoval najčastejšie ako *veštec* (*zemský boh, pánbožko, prorok* a pod.) alebo *bohyňa* (*vedomkyňa, vedma, veštica* a pod.) a ich mimoriadne danosti, i keď poskytované na prospech iným ľuďom najčastejšie za istú odmenu, sa vnímali a hodnotili ako “dar boží”. Podľa tradičných poverových predstáv však takýto človek vynikal najmä v jednej oblasti využitia svojich zázračných schopností či vedomostí (i keď im prípadne boli pripisované aj iné ďalšie nadprirodzené vlastnosti), a preto podľa druhu ich pôsobenia sa rozoznávala napr. kategória “*jasnovidcov*” (bola im daná charizma profécie, mohli predpovedať iným budúcnosť, odhaliť zlodeja či páchatela škody, zistiť, kde sa nachádza ukradnutá či stratená vec a pod.), “*liečiteľov*” (popri iných liečebných praktikách využívali obzvlášť magickú silu slova, teda zariekanie), “*odrábačov*” (zameriavali sa predovšetkým na *odrábanie urieknutí* a zneškodnenie *porobísk*) a pod.

Účelom tohto exkurzu bolo zamerať pozornosť predovšetkým na časť etnografického materiálu o bytostiach polodémonického charakteru (veštec, bohyňa, strigôň, striga), existujúcich v ľudovej démonológii, ako na istú premisu bazálnej komparácie, ktorá môže poukázať (v nasledujúcom texte) na značnú kongruentnosť a v konečnom dôsledku i na určitú kontinuitu tradičných predstáv o možnostiach pôsobenia týchto polodémonických bytostí zaznamenaných v ľudovej kultúre Slovenska na jednej strane a súčasnými názormi o schopnostiach senzibilov na strane druhej. Aby však bolo možné spraviť takéto porovnanie, pokúsim sa aspoň v krátkosti vystihnúť, čo sa dnes skrýva pod termínmi “*psychotronika*”, “*psychotronic*”, “*senzibil*”.

I keď v súčasnej dobe existuje viacero vymedzení⁹ pojmu *psychotronika*, odborníci ju dnes najčastejšie definujú ako “interdisciplinárny vedný odbor, skúmajúci vo vedomí uvedomovaných a percepčných procesoch viazané dištančné interakcie medzi organizmami a prostredím. Študuje energetické a informačné prejavy týchto dištančných interakcií, to znamená energetické výmeny medzi dvoma objektmi bez ich fyzického styku. Psychotronika sa tak stáva významným článkom v procese objektivizácie a poznávania doteraz neverifikovaných, nedokázaných schopností človeka na ceste k hlbšiemu pochopeniu živej hmoty a sveta vôbec” (SAGMEISTER 1992: 13). Terminológia predkladanej problematiky nie je doteraz jednotná a pre túto oblasť bádania existujú aj iné názvy (biotronika, energoinformatika, či staršie termíny parapsychológia, metapsychológia), avšak samotný predmet či obsah skúmania sa pritom v podstate nemení. Táto heterogenosť názvoslovnia je pravdepodo-

dobne zapríčinená samotným, nie veľmi priliehavým, pojmom *psychotronika*, pretože z terminologického hľadiska toto označenie nepostihuje úplne obsah predmetu záujmu tohto interdisciplinárneho vedného odboru. Termín *psychotronika* vznikol už v roku 1955 vo Francúzsku spojením dávno predtým používaných slovných súčastí, a to gréckeho slova *psycho-* vo význame *duša, duševný* a koncovky *-tronika*, čo je obdoba koncovky napr. z termínov *biotronika, elektronika, mechatronika* a pod. Názov je nevýstižný v tom zmysle, že psychotronické fenomény sa prejavujú nielen prezenciou psychickej (v termíne predpona *psycho-*) a energetickej zložky (ako pripomína koncovka *-tronika*), ale predovšetkým prítomnosťou veľmi dôležitej informačnej súčasti komplexného psychotronického javu. Napriek tejto nevýstižnosti nie je zatiaľ ani vytvorený a ani akceptovaný nijaký iný, vyhovujúcejší termín, a preto v súčasnosti najčastejšie pomenovanie *psychotronika* (ako termín pre oblasť výskumu mimoriadnych schopností človeka)¹⁰ zostáva i naďalej v platnosti. Problém podobného rázu sa vynára i pri označení ľudí, ktorí mimoriadne fenomény či už priamo aplikujú vo svojej praxi, alebo ich teoreticky študujú. Hoci sa aj v tomto prípade v terminológii vyskytuje istá divergencia, tak pri pomenovaní týchto jednotlivcov sa vychádza najčastejšie priamo z pojmu *psychotronika*. Potom človek, ktorý sa odborne venuje skúmaniu predmetu psychotroniky, sa analogicky iným vedným disciplinám nazýva *psychotronic*. Psychotronicom teda nie je človek, ktorý prakticky využíva niektoré mimoriadne schopnosti patriace do predmetu skúmania psychotroniky, ako to neraz mylne komentujú v rôznych poradniach redaktori, zaoberajúci sa touto problematikou, nepoznajúc hlbšie podstatu predkladaného fenoménu. Praktici v tejto oblasti sa správnejšie, a zároveň tiež najčastejšie označuje ako *senzibil* (resp. *senzitiv*) a v závislosti od aplikovania svojej schopnosti to môže byť napr. "*biodiagnostik*", "*bioterapeut*" (*liečiteľ*), "*biokomunikant*" (*telepat*), "*biotelegnostik*" (*jasnovidec*), "*biolokátor*" (*prútkar, prútkár*) a pod. V tomto zmysle používam i ja uvedenú terminológiu vo svojom príspevku (je to zároveň i snaha o zavedenie istej homogenosti názvoslovia pri eventuálnom etnologickom výskume tejto problematiky).

Ako vidieť z predchádzajúceho textu, označenie "*senzibil*" (z lat. v pôvodnom význame "*citlivec*") znamená teda obširnejší pojem pre pomenovanie človeka, ktorý má isté mimoriadne schopnosti. (Pod mimoriadnymi /tzv. *senzibilnými*/ schopnosťami sa v tomto príspevku rozumejú predovšetkým tie, ktoré presahujú bežné skúsenosti či vedomosti o fyziologickej spôsobilosti dnešného človeka, zasahujúce svojimi prejavmi do transcendentálnej či spirituálnej sféry.) Obsah termínu "*senzibil*" v súčasnosti v sebe zahŕňa i parciálne funkčné pomenovania ľudí, vykonávajúcich konkrétnu aktivitu v tejto oblasti pôsobenia človeka na iného človeka, zvieru či predmet (napr. *bioterapeuti, biodiagnostici, prútkari* atď.). Pri podrobnejšom pohľade so zameraním poukázať na možnú kontinuáciu s niektorými predstavami existujúcimi v ľudovej démonológii by mohol so súčasným pomenovaním "*senzibil*" korešpondovať predovšetkým termín¹¹ "*vedomec*" (*veštec*) a samozrejme aj ich feministické pendanty. Podľa tradičných poverových predstáv sa totiž "*vedomci*" (*veštc*) zaoberali nielen veštením, eventuálne magickým ovplyvňovaním budúcnosti, ale popri tom sa im pripisovala (na rozdiel od ostatných "priemerných" ľudí) aj rozsiahlejšia spôsobilosť osvojiť si väčšie vedomosti či ovládnuť zvláštne schopnosti, napr. mohli byť kvalifikovanými ľudovými liečiteľmi, súcimi radcami v ľubostných záležitostiach ap.¹² V niektorých oblastiach Slovenska (Spiš, Zamagurie) dokonca splyvala predstava o "*veštcovi*" s postavou *bačustrigôňa* (teda s negatívnym náprotivkom), ktorý sa podľa druhu svojho pôsobenia označoval napr. ako *bača-jasnovidec, bača-liečiteľ, bača-porábač, bača-odrábač* ap.¹³

Za ďalší problémový okruh možno považovať okolnosť, že v súčasnosti sú módni psychotronici (*senzibili* atď.) na jednej strane doslova "zbožšťovaní" a vyhľadávaní (napr. ako posledná nádej pre chorého, keď oficiálna lekárska veda a školská medicína už nevie po-

môct), a na strane druhej sú zasa paradoxne považovaní často za šarlatánov, podvodníkov a v podstate i za vyslovene škodiacich konkurentov vyštudovaných lekárov (keď napr. pacienti s onkologickými ochoreniami “vdaka” nim vyhľadajú odbornú medicínsku pomoc oneskorene). Nehovoriac o prípadoch (i keď je to už popis z iného uhla pohľadu, vyplývajúci z presvedčenia o skutočnej účinnosti týchto praktík), keď niektorí “tiežpsychotronici” zámerne škodia organizmu na tzv. energoinformačnej úrovni, aby vzápätí mohli takto postihnutým za určitý obnos pomáhať. Odhliadnuc od týchto pripomienok, ako i od toho, že sa nedá totálne generalizovať charakter konania všetkých ľudí s mimoriadnymi schopnosťami (každý senzibil či psychotronic, ako nakoniec akýkoľvek človek, je jedinečná ľudská bytosť so slobodnou vôľou, nesúcou za svoje konanie zodpovednosť podľa svojich vedomostí, daností a uznávaných sociokultúrnych regulatívov), možno súhlasiť so slovami jedného zo spoluzakladateľov psychotroniky na Slovensku a významného predstaviteľa v oblasti bádania tejto problematiky, že psychotronika “vznikla práve na to, aby skúmala, zovšeobecnila, pochopila a racionálnejšie používala tisícročné a stále živé fenomény a praktiky ľudu – dobré i zlé, liečenie i škodenie – to dobré rozšíriť, proti tomu zlému sa účinne postaviť” (ROSINSKÝ 1993b: 18). Ako možno badať, i samotní psychotronici uznávajú efektívnosť tradičných ľudových magických vedomostí a praktík, ktoré však niektorí z nich považujú už len za akýsi zvyšok dávno zabudnutých a odstupom času i deformovaných (ale aj tak účinných) znalostí o kedysi verejne dostupných konkrétnych magických fenoménoch. (Všeobecne sa v “psychotronických kruhoch” konštatuje, že prostredníctvom trhového mechanizmu sa opätovne oživuje “podnikateľská” aktivita i v tejto sfére ľudskej činnosti.) Pri pregnantnejšom pohľade si potom možno všimnúť, že s takýmto prejavom pripúšťania, či dokonca potvrdzovania pravdivosti magických znalostí uchovaných tradíciou úzko súvisí i paralela medzi tradičnými poverovými predstavami o spôsobe nadobudnutia pripisovaných nadprirodzených vlastností polodémonickými bytosťami (veštec, bohyňa, strigôň, striga) na jednej strane a súčasnou mienkou o možnostiach získavania tzv. *senzibilných schopností*¹⁴ s ich následnou aplikáciou (napr. formou biolokácie, biodiagnostiky, bioterapie, biotelegnózie, biotelekinézy, biokomunikácie, bioaktívácie atď.) dnešnými “*citlivcami*” na strane druhej. Rezumujúc poznatky z reálií o skúmanej problematike možno konštatovať, že pre presnejšie usporiadanie senzibilov konvenuje klasifikácia podľa spôsobu nadobúdania ich schopností (obdobná ako pri polodémonických bytostiach v tradičnej ľudovej kultúre, triedenie ktorých je uvedené vyššie) na štyri základné skupiny.

1. Ľudia, ktorí *nemajú rozvinuté senzibilné schopnosti* (v takej miere, aby mohli skutočne kvalifikovane a zodpovedne pôsobiť v tejto oblasti), *avšak poznajú určité prostriedky, postupy či vedomosti*, pomocou ktorých sa snažia ovplyvniť kvalitu svojho života (zdravia) i v tejto sfére. Z takýchto prostriedkov možno spomenúť napr. ovplyvňovanie bioenergoinformačných procesov pomocou tzv. *tvarových žiaričov* a *biorezonátorov*, z postupov napr. vytváranie akéhosi “*ochranného vajička*” okolo biopoľa (toto “*vajičko*” je podľa bioterapeutov veľmi účinná technika pomáhajúca chorému predovšetkým pri kvantitatívnych zmenách v ochrannej zložke biopoľa či pri predpokladaných mentálnych útokoch iných jednotlivcov) a z vedomostí napr. snahu o vyvarovanie sa spánku či dlhodobej práci v tzv. *geopatogénnych /to znamená v oblastiach s katabolickým efektom na ľudský organizmus/ zónach (dračích žilách)* atď. Sú to teda najmä tí jednotlivci, ktorí o takýchto či podobných javoch počuli, čítali, dozvedeli sa z inzerátov a pod., snažiac sa uplatniť svoje vedomosti (zväčša svojpomocne) v každodennom živote, pravda často veľmi chaoticky a bez poznania širších súvislostí. Možno tu spomenúť ešte i fakt, že jednotlivci bez tzv. *senzibilných schopností* nemusia pôsobiť len v kladnom zmysle, ale i negatívne napr. pri zasahovaní do energoinformačnej úrovne s úmyslom poškodiť iných ľudí pomocou tzv. *navádzacieho pros-*

triedku (môže to byť napr. fotografia, vlasy, písmo príslušnej osoby ap.) či vytvorením tzv. fantómu (informačnej podoby aury v prirodzenej veľkosti), prostredníctvom ktorých môžu pôsobiť na daného človeka. Tieto postupy ovládajú samozrejme predovšetkým skutoční senzibili, avšak popísané postupy uvádzam preto, že si ich (ako i mnoho podobných) môže prečítať ktokoľvek takmer v každej serióznej publikácii, ktorá je venovaná tejto problematike a funkčne ich previesť pri silnom vôľovom vypätí či emotívne riadeným podvedomím (v kladnom zmysle súcitom, láskou k blížnemu; v zápornom nenávisťou, závisťou) dokáže, podľa tvrdení senzibilov, i "obyčajný" človek, teda aj "necitlivec" a laik v tejto oblasti poznania.

(Na margo poznamenávam, že pri ďalšom členení rozhoduje, podobne ako pri klasifikácii polodémonických bytostí podľa typu využitia ich nadprirodzených vlastností a vedomostí, konkrétna realizácia, teda použitie takýchto daností, znalostí, postupov a prostriedkov buď s úmyslom uškodiť alebo pomáhať inému človeku. Táto dichotómia je charakteristická pre všetky nižšie opisované skupiny. Vždy závisí od osobnosti toho-ktorého jednotlivca, akým spôsobom použije nadobudnuté schopnosti alebo vedomosti, a preto nie je potrebné túto skutočnosť pripomínať pri každej skupine.)

2. Ľudia, ktorí majú *vrodené senzibilné schopnosti* rozvinuté v takej miere, aby mohli skutočne kvalifikovane a zodpovedne pôsobiť v tejto oblasti mimoriadnych ľudských aktivít. Nie som si istý, či možno hovoriť úplne pregnantne o ľuďoch s "vrodenými" senzibilnými schopnosťami, keďže výskum dôkladného dokazovania týchto vlastností je zatiaľ ešte vo vývoji a tiež preto, že preukázateľné zisťovanie skutočnej potencie senzibilov je omnoho náročnejšie na rozdiel od sledovania či merania eventuálnych prejavov vo fyzikálnom svete (napr. ovplyvňovanie rastu kvasiniek a baktérií, kryštalizácia nasýtených roztokov, zmeny elektrického napätia v okolí tela, extinkcia svetla v krvnom sére, zvýšenie emisie fotónov v biologických tekutinách po cielenom ovplyvnení a pod.) ako dôsledku aplikovania ich mimoriadnych daností. (Podľa niektorých predstaviteľov psychotroniky sú však senzibilné schopnosti už pri narodení dané najmenej 85 percentám všetkých ľudí,¹⁵ avšak podobne ako akýkoľvek iný talent /napr. nadanie pre spev, hudbu, tanec atď./ je potrebné i dispozície tohto charakteru zväčša ďalej rozvíjať.)

Rezumujúc poznatky z reálií o ľuďoch s mimoriadnymi schopnosťami (presnejšie životné dáta niektorých liečiteľov a jasnovidcov) možno sa domnievať (probabilita takejto prezumpcie však nemusí byť vysoká), že jednotlivci, ktorí objavili svoj dar senzibility v prepuberálnom veku života, ho majú de facto vrodený, a to v relatívne rozvinutom štádiu, keďže sa tento talent neraz prejavuje viditeľne navonok. (Sú to napr. deti, pociťujúce už v ranom veku určité predtuchy biokomunikačného či biotelegrafického charakteru /zväčša blížiacej sa smrti niekoho z príbuzenstva/, alebo i isté spôsobilosti biodiagnostického a bioterapeutického rázu a pod., ktoré potom niekedy predestinujú zameranie tohto jednotlivca v ďalšej životnej dráhe.)

Ak mám precizovať ľudí patriacich do takto vymedzenej kategórie, tak sem možno zaradiť predovšetkým jednotlivcov, líšiacich sa od iných osôb istými psychickými a podľa psychotronicov i energoinformačnými vlastnosťami (pravdepodobne vrodenými), ktorí už od juvenilného obdobia prejavujú určité, nie vždy pregnantne definované a verifikované schopnosti.

3. Ľudia, ktorí *nadobudli senzibilné schopnosti v priebehu svojho života* a rozvinuli ich do takej miery, aby mohli kvalifikovane a zodpovedne pôsobiť v tejto oblasti mimoriadnych ľudských aktivít. Kategória jednotlivcov s takto získanými vlastnosťami sa zdá byť najpočetnejšia a možno ju i podrobnejšie klasifikovať na ďalšie podskupiny.

Sú to najmä osoby, ktoré nadobudli svoje schopnosti "prirodzenou" cestou, predovšetkým v období puberty, keď sa okrem hormonálnych zmien v mladom organizme dotvára

i základný tvar biopoľa (podobný tvaru biopoľa dospelého jednotlivca) a vytvára sa tak definitívna nezávislosť od ochrannej funkcie biopoľa matky (i keď akési špecifické puto medzi matkou a jej dieťaťom trvá celý ich život). Podľa psychotronikov práve v priebehu dospievania často dochádza k tzv. *spontánnej biokomunikácii*, či k *spontánnej biotelekinéze*, ktorá môže mať niekedy trvalý charakter. Mladý človek, "postihnutý" takýmto stavom, spozoruje vo svojom okolí rôzne nevysvetliteľné javy, ktoré súvisia s jeho prítomnosťou. (Např. prepálené vinutia elektromotorov na domácich elektrospotrebičoch, nefunkčnosť zariadení s kmitavým kremíkovým kryštálom v jeho blízkosti, ako sú např. digitálne hodinky, kalkulačky ap. pri biotelekinéze; rôzne predtuchy, zosobnené vízie nešťastia či smrti, až halucinácie najrozmanitejšieho charakteru pri biokomunikačnom prejave.) Zaujímavým zistením je okolnosť, že takáto spontánna biotelekinéza je omnoho častejšia u dospievajúcich dievčiat (vo veku 15–20 rokov) ako u chlapcov rovnakého vekového obdobia, a to v pomere asi 10:1 (SAGMEISTER 1992: 105), čo do istej miery môže objasňovať, prečo sa i v tradičnej ľudovej kultúre predpokladala u žien zvýšená dispozícia nadprirodzené vlastnosti a schopnosti.

Popritom existujú i mnohé iné spôsoby získania senzibilných schopností v priebehu života. A to predovšetkým vlastným záujmom o "nadprirodzené" javy so snahou venovať sa úprimne a naplno tejto oblasti ľudských znalostí a spôsobilostí, absolvovaním najrôznejších kurzov tohto zamerania, niektorými duševnými cvičeniami či duchovnými praktikami rozmanitého pôvodu, prostredníctvom príbuzensky viazaných a generačne odovzdávaných tradičných skúseností a vedomostí, alebo i nejakým hlbokým zážitkom či masívnou psychotraumou, ktorá donúti človeka prehodnotiť svoj postoj k životu i k sebe samému a neraz tak ovplyvní i jeho ďalšie "videnie" sveta.

4. Ľudia, ktorí síce takisto nadobudli senzibilné schopnosti v priebehu svojho života, avšak rozhodujúcejšia je okolnosť, že na rozdiel od predchádzajúcej skupiny (bod 3.) *mali /majú/ kontakt s bytosťou¹⁶ /bytosťami/ inej úrovne súcna, prostredníctvom ktorej získali niektoré mimoriadne danosti*, umožňujúce im kvalifikovane a kvalitne pôsobiť v tejto sfére. Táto početná skupina osôb je značne kontroverzná, keďže sa týka ľudí, nadobúdajúcich svoju divotvornú silu a vlastnosti z podnetu nadprirodzených bytostí (*bytostí vyššej úrovne súcna*), a tak pre človeka vzdelaného a vychovaného (možno povedať až "odkojeného") naším bežným školským systémom je tento jav veľmi ťažko pochopiteľný a stráviteľný. Na jednej strane sú ľudia, nadväzujúci spojenie s duchovným svetom (k tomuto nadviazaniu vraj stačí úprimné vnútorné rozhodnutie) a žijúci už trvale ponorení do duchovnej skutočnosti, ktorým sa akýkoľvek dôkaz v porovnaní s osobnou skúsenosťou zdá byť trápny. Na strane druhej existujú ľudia, ktorí chcú naopak ostať mimo tejto spirituálnej roviny existencie a sotva sa dajú presvedčiť vykreslovaním zážitkov a faktov, ktoré možno vysvetliť s trochou snahy aj inakšie.

S touto skúsenosťou súvisí ešte jeden paradoxný fenomén, a to skutočnosť, že osoby, ktoré mali takýto hlboký spirituálny zážitok z kontaktu a precítili ho (teda sú vnútorne presvedčení, že ho zažili), nie sú náchylné o tom verejne hovoriť pred cudzími, a naopak, výskyt ľudí "*nie oslovených z vyšších sfér*" (vnímaných tak inými senzibilmi), ktorí sa často chvália svojím "zbožštením", vedúcim neraz až k akémusi druhu zelotizmu. Táto okolnosť potom prináša jav, že Slovensko sa môže popýšiť, v porovnaní s ostatným svetom, pravdepodobne najvyšším počtom ľudí na 1 km², ktorí okolo seba vytvorili "aureolu zbožštenia". Zároveň však existuje i predstava, že ak človek skutočne zažíva kontakt s kladnou duchovnou bytosťou, môžu mu byť udeľované i jednotlivé charizmy, prejavujúce sa navonok nejakými senzibilnými schopnosťami. V našej kultúrnej oblasti je takéto spojenie nadväzované najmä s bytosťami kresťanskej proveniencie (Ježiš Kristus, Panna Mária, anjeli

ap.), ale možno predpokladať, že charakter zjavujúcej sa nadprirodzenej bytosti závisí prevažne od konfesionalnej orientácie toho-ktorého jednotlivca. Túto prezumpciu by azda mohli potvrdzovať i existujúce názory vychádzajúce z axiómy, že duchovná oblasť nemá ani časové a ani priestorové parametre. Ergo, ak sa spirituálne individuálne bytosti (keďže sú nezávislé od časopriestorových zákonitostí) zjavujú v našom viditeľnom priestore a v našom, pre nás jednosmerne plynúcom čase, tak to je "len náš spôsob ich vnímania, presnejšie vnímania ich projekcie pre potreby komunikácie s nami" (ROSINSKÝ 1993a: 45).

Ako špecifickú kategóriu osôb, patriacich medzi jednotlivcov kontaktovaných nadprirodzenými bytosťami, tu možno ešte spomenúť ľudí, ktorí prežili vlastnú klinickú smrť. Keď človek zomiera, precituje tzv. "zážitok prahu smrti" (z literatúry sú známe i eventuálne iné výrazy poukazujúce na obdobnú skúsenosť, napr. "predsmrtné vidiny", "cesty po druhom svete", "mimotelový zážitok" atď.), ako to popisujú osoby (ktoré takúto skúsenosť prežili) napr. v publikáciách R. A. Moodyho, venujúceho sa tejto problematike.¹⁷ Tento zážitok obsahuje najčastejšie (ale nie vždy) niekoľko udalostí, ako napr. precítanie vystúpenia z tela, spätné premietnutie /prehliadka/ vlastného života, pocit "bytia vo večnosti" /iné vnímanie času a priestoru/, stretnutie "najvyššej /svetelnej/ bytosti" atď. R. A. Moody vyjadruje názor, že osoby, ktoré "takto 'zomreli', nie sú už po návrate tie, čo prv. Naplno vychutnávajú život a vyjadrujú presvedčenie, že najdôležitejšie zo všetkého sú láska a vedomosti, lebo iba tie si možno zobrať so sebou" (MOODY 1991: 7). Podľa súčasných psychotronikov je to, čo sa v odborných kruhoch nazýva klinickou smrťou, dočasným oddelením tzv. *dynamických zložiek bioplazmy*¹⁸ od biosystému. Ak za určitých okolností dôjde k takémuto oddeleniu dynamických zložiek energeticko-informačnej sústavy človeka od jeho biofyziologickej, biochemickej a psychoregulatívnej podstaty (a zároveň nijaká z týchto zložiek nie je poškodená natoľko, aby došlo k nezvratnému zániku celého biosystému), tak je niekedy možné, že nastane spätné nadviazanie oddelených dynamických zložiek na biosystém. "Ak dôjde k spätnému nadviazaniu z podnetu niektorej vyššej úrovne súcna, dynamické zložky bioplazmy majú väčšinou lepšiu kvalitu v zmysle energetickej bilancie, ako tomu bolo predtým" (SAGMEISTER 1991: 49). Lepšia energetická kvalita sa potom môže navonok prejavovať tzv. *senzibilnými schopnosťami* (napr. spôsobilosťou "vidieť" /"cítiť"/ bioplazmu iného jednotlivca), ktoré umožňujú takto "obdarovanému" človeku využiť jeho nadobudnutú novú danosť napr. na biodiagnostiku, bioterapiu /liečiteľstvo/ a pod.

Po tejto časti príspevku, zameranej najmä na odhalenie významu termínov "psychotronika", "psychotronik", "senzibil", sústreďujúc sa však ďalej i na klasifikáciu tejto, v dnešnej dobe rozšírenej, kategórie ľudí podľa charakteru nadobudnutia divotvorných (senzibilných) schopností a zároveň aj na ich značnú kongruentnosť s tradičnými poverovými predstavami o polodémonických bytostiach zaznamenaných v ľudovej kultúre Slovenska, vrátim sa k primárnej problematike prezentovanej v tomto článku, a to k otázkam času a priestoru, presnejšie k spôsobu vnímania týchto kategórií súčasnými senzibilmi s následnou komparáciou ich názorov so stredovekými predstavami o čase a priestore.

Už som spomínal, že v dnešnej dobe existuje stále viac jednotlivcov, ktorým sa vďaka získaným mimoriadnym schopnostiam zdá byť ten náš bežný pohľad na svet neúplný, a preto sa snažia osvojiť si "rozšírené chápanie reality", čím sa neraz mení ich hodnotový systém a orientácia, ako aj ich postoj k životu a bytiu vôbec. Časť z nich sa snaží logicky a racionálne interpretovať, prečo majú tieto vlastnosti, iní sa uspokojia s vyhlásením či s presvedčením, že je to "Božia vôľa" a iní zasa (často po zlyhaní vedeckej verifikácie či dôkazu ich mimoriadnych schopností) siahajú i k starším teóriám, hypotézam, vedomostiam a skúsenostiam súvisiacich s touto problematikou. (To samozrejme platí o ľuďoch úprimne pre-

svedčených o svojich kvalitách, nie o jednotlivcoch, ktorí tieto danosti pre určitý prospech iba predstierajú.) Keďže tieto ich vlastnosti majú akoby transcendentálny charakter, hľadajú vysvetlenie predovšetkým v spirituálnej sfére, prípadne v doteraz nedokázaných a neverifikovaných psychických schopnostiach človeka, pretože ich o tom presvedčajú vlastné skúsenosti. (Např. vedia pomáhať chorým bez viditeľného fyzického kontaktu, alebo sú schopní určiť ťažkosti pacienta len prostredníctvom nejakého osobného /navádzacieho/ predmetu príslušného človeka, bez toho, žeby ho niekedy videli alebo boli v jeho blízkosti a pod.)

Samozrejme, že každý senzibil je neopakovateľnou individualitou, ktorá má oproti iným "citlivcom" nielen rozdielne skúsenosti a často i názory na príčinu získania, charakter, funkciu a zmysel svojich mimoriadnych schopností, ale predovšetkým i diferentný pojmový aparát, ktorým interpretuje svoju spôsobilosť vplývať akýmsi nadprirodzeným (nie normálnym a bežným) spôsobom na človeka i prostredie. Heterogénnosť a divergencia termínov používaných rôznymi senzibilmi pri opisovaní ich vlastných skúseností (neraz pri tých istých viditeľných prejavoch vo fyzikálnom svete) a daností vytvára neprehľadnú situáciu a chaos nielen v pojmosloví a pregnantnom definovaní schopností týchto jednotlivcov, ale zároveň i sťažuje bádateľovi potrebnú orientáciu v tejto problematike. Spochybňovať pravdivosť jednotlivých výpovedí môže však nielen ich rozdielnosť či viacznačnosť, ale neraz i zjavná alogickosť tvrdení iných senzibilov. Tu sa však vynára otázka, či tí, čo k poznaniu dospeli (resp. bolo im poznanie dané), nestážujú rozhľad v tejto problematike zámerne, a či vôbec majú právo svoje poznanie zverejniť, alebo presnejšie, zverejniť ho zrozumiteľne i pre jednotlivcov nezasvätených v oblasti mimoriadnych ľudských schopností. Uniesli by potom títo, predtým nezasvätení ľudia ťarchu svojho nového poznania? A má vôbec človek právo hľadať odpovede i na otázky týkajúce sa tejto sféry? Nemôže sa potom stať, že odhalenie odpovedí na tieto otázky by pre nich mohlo znamenať odkrytie akejsi novodobej Pandorinej skrinky, prinášajúce im namiesto povzbudenie, spokojnosti a naplnenia skôr bolesť, súženie a nešťastie? Pri skúmaní týchto prejavov človeka sa môžu objaviť ďalšie a ďalšie otázky podobného charakteru, na ktoré iba ťažko nájsť vyčerpávajúcu odpoveď.

Napriek tejto zdanlivo neprekonateľnej rozpornosti a vzájomnej odlišnosti jednotlivých výpovedí môže neraz i všímavý laik vybadať skutočnosť, že aplikácia schopností týchto ľudí je založená akoby na neplatnosti zákonitostí priestoru a času. Často i samotní senzibili, vďaka svojim zážitkom, prichádzajú k presvedčeniu, že pri využívaní mimoriadnych daností nezodpovedajú niektoré univerzálne platné (presnejšie, skôr všeobecne akceptované) zákonitosti fyzikálneho sveta ich skúsenostiam, vzťahujúcim sa predovšetkým k nie konvenčnému chápaniu a spôsobu využitia kategórie priestoru (např. dištančné určenie diagnózy pacienta alebo dokonca bezkontaktné aplikovanie terapie) a niekedy i času (vnímanie /"veštenie"/ např. procesuálneho charakteru choroby z minulosti do skúmanej doby; diagnostikovanie budúceho chorobného stavu, ktorý sa má v blízkej dobe prejaviť, nepostihujúci však zatiaľ ešte fyzické telo pacienta /v tzv. predklinickom štádiu ochorenia/ a pod.).

Ak sa vychádza z tejto premisy, teda z akejsi neplatnosti časových a priestorových zákonitostí pri aplikácii senzibilných schopností, tak potom vnímanie času a priestoru (ako i spôsobilosť človeka vplývať na iných ľudí alebo prostredie) konverguje stredovekému (nie v pejoratívnom zmysle slova) spôsobu myslenia, ako je uvedené např. v už spomínanom diele Arona J. Gureviča "*Kategorie středověké kultury*". Ako príklad možno uviesť názor jedného zo spoluzakladateľov psychotroniky na Slovensku, významného predstaviteľa¹⁹ v oblasti bádania tejto problematiky, lekára, primára psychiatrickej liečebne a senzítiva, ktorý je presvedčený (vychádzajúc pritom zo súboru kresťanských ideí, názorov a pojmov), že človek "je zakotvený v bytí i svojou hmotou i svojou duchovnou zložkou... hmotný a duchovný svet sú diametrálne odlišné a vzájomne sa neprelínajúce. Hmota existuje v priesto-

re pre nás trojrozmernom. Jeho skutočné vlastnosti poznáme len z ľudskej miniperspektívy... Napriek zložitosti priestoru, ktorú si nedokážeme predstaviť, je ešte ťažšie pochopenie faktu, že duchovná oblasť nemá priestor... Celkom analogicky je to s časom. Náš konvenčný, pravidelne plynúci jednosmerný čas, merateľný pohybom hmoty a na ňom závislý je zase len časom videným z našej pozemskej perspektívy. Už náznaky relativity času pri pohybe rýchlou blízkou rýchlosti svetla narúšajú túto našu koncepciu času, a to je stále len v hmotnom svete. Duchovný svet nie je viazaný na čas, je večný, a to presahuje možnosti našej predstavivosti... Ľudia ako bytosti hmotné i duchovné majú preto dvojité vzťahy k priestoru i k času – ich hmotná časť, teda telo a energetická časť biopola sú viac či menej podriadené časo-priestorovým zákonitostiam, duša a duchovnému svetu bližšie vrstvy sú viac až celkom časo-priestorovo nezávislé” (ROSINSKÝ 1993a: 45–46).

Dnešní predstavitelia psychotroniky sa snažia (popri výskumoch mimoriadnych schopností človeka) objasniť i niektoré javy či úkazy (prezentované v posledných rokoch napr. aj v najrôznejších masovokomunikačných prostriedkoch), ktoré vyzerajú ako anomálne, neskutočné, odporujúce vede i tzv. zdravému rozumu. V skutočnosti, podľa ich názorov, na pochopenie a zaradenie mnohých neobvyklých fenoménov do systému reality si vraj stačí uvedomiť vyššie spomínané vlastnosti času a priestoru. Vyžadovanie normality javov, teda ich časo-priestorovej zákonitosti patriacej hmotnému svetu, je pre prechod (napr. najbližšiu vrstvu tzv. *prechodového* /resp. *spojovacieho*/ systému v smere od tela /hmoty/ k duchovnej oblasti vytvára u človeka práve jeho biopole) medzi hmotným a duchovným svetom, aspoň zo zorného uhla reprezentantov súčasnej psychotroniky, vyžadovaním naivným. Je to pravdepodobne zapríčinené i okolnosťou, že naša bežná školská príprava a vzdelanie nedávajú veľa možností pre širšie chápanie kategórií času a priestoru. Hlavným poslaním psychotroniky je preto aj doplniť doterajšie poznatky o zákonitostiach živého a neživého sveta, predovšetkým znalosti o psychologických, biologických i fyzikálnych prejavoch človeka. Bádatelia v oblasti mimoriadnych schopností pritom vychádzajú “z dvoch objektívne existujúcich realít; vedomia v širšom zmysle a hmoty so všetkými jej atribútmi” (SAGMISTER 1992: 30), bez snahy navzájom si ich zamieňať, príp. redukovať obe iba na jedinú skutočnosť. Ak chceme pochopiť psychotroniku, senzibilov a ich vnímanie sveta, je potrebné začať od človeka, a to konkrétne preskúmaním jeho vzťahov s okolím, prírodou i celým vesmírom, a predovšetkým uvedomovaním si každého jednotlivca ako zloženej bytosti. Podľa zástancov psychotroniky človeka nemožno chápať iba ako materiálny organizmus, pozostávajúci z anatomickeo-biochemickej úrovne, ktorej je akoby nadradená ľudská psychoregulatívna podstata, ale omnoho komplexnejšie. Pre lepšie uvedomenie si človeka ako zložitého biosystému vytvorili akýsi zjednodušený model troch úrovní človeka. (Zjednodušený z toho dôvodu, lebo hľadisko akejkoľvek vedy uplatňované pri posudzovaní človeka je jednostranné, nepostihuje všetky súvislosti, a teda zjednodušuje). Vychádzajúc z ich koncepcie možno teda u človeka rozoznať:

1. biochemickú a morfológickú,
2. psychoregulatívnu,
3. biofyzikálnu, čiže energoinformačnú úroveň.

Práve akceptácia posledne menovanej súčasti “výbavy človeka” ako zloženého a komplikovaného biosystému je kľúčom k pochopeniu a poznaniu psychotronických fenoménov. Energeticko-informačná úroveň (biopole), jej štruktúra, úlohy, funkcie a poruchy sú zároveň predmetom záujmu psychotroniky a zároveň je (a to predovšetkým) táto sféra aj centrom a podstatou úspechu pôsobenia dnešných senzibilov. Podľa bádateľov v oblasti mimoriadnych schopností človeka sa biopole prejavuje nielen “v hraniciach tela, ale prestupuje kožné ohraničenie a rozprestiera sa na všetky strany okolo tela. Nie je známe, po-

kiaľ siaha, sú i názory, že jeho informačná zložka vlastne nie je priestorovo ohraničená, a teda každé individuálne ľudské biopole s centrom v tele príslušného človeka je vlastne priestorovo nekonečné a vyplňa celý vesmír. Túto predstavu podporujú i fakty diaľkovej diagnostiky a liečebného pôsobenia bez ohľadu na vzdialenosť a prípadné prekážky v priestore medzi liečiteľom a pacientom, teda neplatnosť zákona o strate intenzity energie so štvorcom vzdialenosti a o prekážkach šírenia elektromagnetickej energie. Ak sú ich biopolia v priestore nekonečné, tak sa vlastne prelínajú, a teda niet medzi nimi vzdialenosti, ani prekážok” (ROSINSKÝ 1991: 12–13).

Ak sa pritom vychádza z premisy dvoch “objektívne existujúcich realít”, tak potom práve biopole, podľa názorov psychotronikov, spĺňa funkciu akéhosi ich vzájomného prepojenia (*prechodného /resp. spojovacieho/ systému*). Z literatúry sú známe rôzne parciálne poznatky aj ich empirické a teoretické generalizácie, nie je však uverejnený nejaký vskutku globálny model “prepojenia” týchto dvoch skutočností. V tomto príspevku už viackrát citovaný autor sa snaží, vychádzajúc z mnohých cudzích i vlastných zistení, zhrnúť základné fakty o kontaktnom systéme človeka. Východiskovou tézou je axióma, že obe reality, teda hmota a duch “nemôžu bezprostredne interagovať, lebo sú inde – v časopriestore i mimo neho. Najbežnejšia skúsenosť nám však dokazuje, že interagujú, ergo, musí byť na to vytvorený mechanizmus, ktorý tieto dve oblasti premostuje, spája... To všetko, čo vieme o biopoli u človeka, nás oprávňuje k predpokladu, že práve biopole vytvára k telu – hmote najbližšiu vrstvu spojovacieho systému. Bioenergoinformačné pole má energetickú časť telu najbližšiu, a tá má najviac hmotných parametrov – je schopná priamo pôsobiť na fyzikálnej úrovni, ovplyvňovať biologické procesy (viď úspešné pokusy s ovplyvňovaním rastu kvasiniek a baktérií, kryštalizáciou z nasýtených roztokov a mnohé iné pokusy a výskumy), vyvolávať sekundárne, fyzikálne merateľné procesy (zmeny elektrického napätia v okolí tela, zvýšenie emisie fotónov v biologických tekutinách po cieleňom ovplyvnení a mnohé iné), priestorovo je v tele a jeho blízkom okolí, je štruktúrovaná a projektuje sa do nej i hmotná situácia organizmu. Cez ňu sa deje i časť komunikácie s podnetmi z okolia... Energetická časť biopola existuje teda v priestore a čase. Všetko toto vypovedá o jej blízkosti hmotnému telu človeka, nemožno ju však celkom priradiť do hmoty, pretože prechádza do informačnej časti biopola, ktorá už nemá toľko hmotných vlastností; je tu plynulý prechod... Informačná časť biopola človeka má menej hmotných vlastností – nie je viazaná na priestor v zmysle jeho ohraničenia, teda nemá v priestore hranice. Nie je síce kompletne mimo priestoru, ale stráca sa z jej obmedzenia dôležitý prvok priestoru – vzdialenosť. Biopolia ľudí sa teda v informačnej časti prelínajú a medzi nimi niet vzdialeností. Dokazujú to dištančné interakcie pri bioterapii, jasnovidných javoch atď. Táto časť biopola nie je naviazaná ani na čas v plnom rozsahu. Informácie z nej a prostredníctvom nej získané sú z hmotnej minulosti, prítomnosti i budúcnosti. Jej ‘hmotnosť’ sa dá vidieť v tom, že je obrátená k hmotnej stránke, teda k telu a len v interakcii s ním funguje, je teda naň naviazaná” (ROSINSKÝ 1993a: 49–51).

Z iným pocitovaním reality (alebo presnejšie s iným vnímaním priestoru a času) sa možno stretnúť aj u (už spomínaných) jednotlivcov, ktorí prežili vlastnú klinickú smrť, precitujúc pri tom tzv. “zážitok prahu smrti” (ZPS). Čo sa týka charakteru uvedomovania si času, tak ľudia absolvujúci ZPS vnímali čas veľmi zhustene, nijako sa nepodobajúci tomu, ktorý bežne meriame hodinikami. Neraz ho “ZPS-kári” opisujú ako “bytie vo večnosti”, napr. keď sa opýtali jednej ženy, ako dlho trval jej zážitok, odvetila: “Dalo by sa povedať, že trval sekundu, alebo že trval desať tisíc rokov a či by ste to povedali tak alebo onak, vyšlo by to najedno” (MOODY 1991: 17). Podobne sa pri ZPS často prekonávajú i obmedzenia, ktoré nám determinujú priestor v každodennom živote. Ak napr. chcú počas svojho “zážitku ZPS-

kári niekam ísť, často im stačí pomyslieť si, že sú tam. Ľudia vravia, že kým boli mimo tela, sledovali doktorov ako na nich pracujú v operačnej sále, ale stačilo si zaželať a boli v čakárni pri svojich príbuzných” (MOODY 1991: 17). Na prvý pohľad by sa mohlo zdať, že všetky tieto zážitky pri klinickej smrti sú iba akýmsi sebaklamom mozgu, vychádzajúc pritom z hypotézy, že v stave smrteľnej úzkosti sa mozog pokúša upokojiť vytvorením nejakých príjemných halucinácií, svetelných bytostí, pocitov vznášania sa a pod., aby sa v dôsledku toho utíšil i zomierajúci. Avšak na druhej strane, ak “ZPS-kári” dokážu presne opísať udalosti, ktoré sa počas ich stavu klinickej smrti odohrávali v iných miestnostiach, mohlo by to svedčiť o skutočných mimotelových zážitkoch, nepodliehajúcich (naším konvenčne chápaným) zákonitostiam priestoru.

Záverom tohto príspevku chcem poukázať ešte raz na parciálnu kongruentnosť vnímania kategórie času súčasnými senzibilmi (ale nielen nimi) a názormi ranokresťanského mysliteľa, najvýraznejšej osobnosti obdobia patristiky, *Augustina Aurelia* (354 – 430), ktorého najgeniálnejšie myšlienky sa dotýkajú práve problematiky času. *Augustinus Aurelius* je zástancom kresťanského presvedčenia, podľa ktorého “Boh stvoril svet z ničoho podľa svojej vôle. Tak sa vytvára priepasť medzi ničotnosťou stvoreného a božským bytím, ktorá je najostrejšie vyjadrená vo vzťahu večnosti Boha k obyčajnej časovosti všetkého stvoreného” (STÓRIG 1991: 168). *Augustinus Aurelius* však popritom podrobuje čas i akejsi psychologickéj analýze. Jeho bádanie v oblasti časového prežívania a vedomia času nemalo dovtedy v dejinách myslenia obdoby (odhliadnuc od indickej filozofie) a možno konštatovať, že jeho myšlienky sú vo svojej podstate kongruentné i s dnešnými najmodernejšími fyzikálnymi názormi, objavujúcimi sa až v súčasnosti v dôsledku uplatnenia teórie relativity v prírodných vedách. Tento mysliteľ, žijúci v dobe obrovských sociokultúrnych premien, v prelomovej epoche neskorej antiky a raného stredoveku, zisťuje, že “čas nemožno oddeliť od nášho vedomia. Čo je vlastne na čase skutočné? Pri presnejšom pohľade iba prítomnosť, bezprostredné teraz. Minulosť existuje len v našej spomienke. Budúcnosť je iba v našom očakávaní. Ani jedno nie je vlastne skutočné. Obmedzenosť nášho ľudského vedomia nám umožňuje uchopiť iba to, čo je stále jestvujúce, len v javovej forme následnosti. Čo sa ale nám vynoruje v nepretržitom slede zo skrytosti a obchádza nás, tak to všetko je pred okom Boha rovnako prítomné... čas môže byť iba tam, kde je svet, čiže zmena; Boh teda nemohol svet stvoriť až po uplynutí nejakého určitého času, a tak akiste čas i svet musel nutne vzniknúť iba spoločne. ‘Ak sa totiž správne rozlišuje večnosť a čas, pretože čas nejestvuje bez nejakej pohyblivej premenlivosti, avšak vo večnosti žiadna zmena neexistuje: tak každý vidí, že by nebol býval čas, keby nevzniklo stvorenie, ktoré by nejakým pohybom niečo zmenilo; a keď v tomto pohybe a zmene neustále zanikajú a vznikajú ďalšie a ďalšie veci, ktoré nemôžu byť súčasne, majú za následok v kratších či dlhších dobových intervaloch čas. Keď teda Boh, vo večnosti ktorého nejestvuje vôbec žiadna zmena, je tvorcom a usporiadateľom všetkého, nechápem, ako o ňom možno povedať, že stvoril svet po rozložení času – iba ak by sme povedali, že už pred svetom bolo nejaké stvorenie, ktorého pohyby spôsobili beh času... Svet nepochybne nebol stvorený v čase, ale akiste s časom. Lebo to, čo vzniká v čase, vzniká predsa po nejakom čase, a takisto pred nejakým časom, po tom, ktorý je minulý, a pred tým, ktorý je budúci; ale žiadny minulý čas nemohol jestvovať, keďže nebolo žiadne stvorenie, ktorého premenlivými pohybmi by sa čas uskutočňoval. Avšak svet bol stvorený s časom, keďže pri jeho stvorení vznikol premenlivý pohyb.”²⁰

Je vidieť, ako Augustin zápasí s jazykom, aby teologickou formou vyjadril niečo, čo dnešná prírodoveda hovorí matematicky. Ak však odhliadneme od rozdielu vo vyjadrovaní, súhlasí Augustinova myšlienka s najmodernejšími kozmogonickými teóriami /teóriami

o vzniku sveta” (STÖRIG 1991: 169), napr. s teóriou “*Big Bangu*” (*Velkého tresku*), teda začiatkom vesmíru ako hmotného útvaru v čase asi pred 15 miliardami rokov, keď raný kozmos expandoval (podľa astrometrických pozorovaní) v jednej fáze explózie “*Velkého tresku*”, trvajúcej nepatrný zlomok sekundy, a to s oveľa väčšou rýchlosťou, ako je rýchlosť svetla.

Neustála prítomnosť stredovekého, ako i magického myslenia sa predsa len zdá byť na prvý pohľad nezlučiteľná so všeobecne prijatými názormi modernej priemyselnej spoločnosti a je v podstate i v rozpore s racionálnymi a mechanickými modelmi príčin a následkov, ktoré prevažujú najmä v najdôležitejších oblastiach vedy. Hľadanie odpovedí na otázky týkajúce sa nárastu záujmu o mimoriadne javy, senzibilitu, divotvorné ľudské vlastnosti ap. v dnešnej spoločnosti, ako i analýza špecifického myslenia, uvedomovania si a precitovania každodennej reality jednotlivcami s pripisovanými magickými schopnosťami je výzvou predovšetkým pre etnológa, ako pre najpovolanejšieho znalca tejto oblasti. Dúfam, že úvahy prezentované v tomto príspevku, ktoré sa zameriavajú najmä (avšak nie iba) na problematiku času a priestoru, smerujúc pritom k objasneniu vnímania týchto kategórií súčasnými senzibilmi, napomôžu nielen pri eventuálnom etnologickom výskume tohto okruhu otázok, ale pomôžu i k hlbšiemu pochopeniu fenoménu religiozity ľudových liečiteľov.

POZNÁMKY

- 1 V etnologickej literatúre sa kategórii priestoru venovala FEGLOVÁ, V.: Funkcia priestoru pri obradnom prijatí nevesty do domu muža. *Slov. Národop.*, 37, 1989, č. 1–2, s. 34–38.; TÁ ISTÁ: Priestor ako antropologický fenomén. *Slov. Národop.*, 41, 1993, č. 2, s. 131–138. Napriek názvu tejto štúdie je jej časť (s. 135–136) vyhradená i kategórii času. O štrukturácii priestoru sa nepriamo zmieňuje i JAKUBÍKOVÁ–KROPILÁKOVÁ, K.: Rodinné zvyky a ich premeny v podmienkach socializmu na slovensko-poľskom pohraničí. Na príklade svadby goralskej oblasti Oravy. Kandidátska dizertačná práca. FF UK, Bratislava 1978.
- 2 K tejto problematike je možné bližšie pozrieť napr. STÖRIG, H. J.: Malé dejiny filozofie. ZVON, Praha 1991, 512 s., eventuálne náležité heslá in: FILOZOFICKÝ SLOVNÍK. 1. vyd. PRAVDA, Bratislava 1974, s. 76–77; GEORG–LAUEROVÁ, J.: Čas. In: Lexikón filozofie. 1. vyd. OBZOR, Bratislava 1993, s. 49–51; JEDREJ, M. C.: Time and space. In: Encyclopedia of Social and Cultural Anthropology. Ed. A. Barnard, J. Spencer. London & New York, ROUTLEDGE, 1996, s. 547–550; LEMCKEOVÁ, M.: Priestor. In: Lexikón filozofie. 1. vyd. OBZOR, Bratislava 1993, s. 268–270; MALÁ ČESKOSLOVENSKÁ ENCYKLOPÉDIE. I. svazek A–Č. 1. vyd. ACADEMIA, Praha 1984, s. 761–763; OTTŮV SLOVNÍK NAUČNÝ. Pátý díl. Praha 1892, s. 863–867; OTTŮV SLOVNÍK NAUČNÝ. Dvacátý díl. Praha 1903, s. 790.
- 3 K termínu “polodémonické bytosti” je možné bližšie pozrieť predovšetkým heslá “bohyňa”, “démon”, “striga”, “strigôň”, “veštec” in: ENCYKLOPÉDIA LUDOVEJ KULTÚRY SLOVENSKA. 1. a 2. zväzok. 1. vyd. VEDA, Bratislava 1995, 454 s. a 418 s., eventuálne i ďalšie odkazy uvedené v týchto heslách. Rozsiahlejší prehľad informácií o týchto bytostiach je uvedený napr. aj in: OTTŮV SLOVNÍK NAUČNÝ. Pátý díl. Praha 1892, s. 861–863.
- 4 Klasifikácie týchto bytostí podľa spôsobu získania nadprirodzených schopností možno nájsť v etnologickej literatúre napr. už u HORVÁTHOVÁ, E.: Názory, predstavy a zvyky slovenského ľudu. In: Československá vlastivěda. Díl III. Lidová kultura. ORBIS, Praha 1968, s. 556; HORVÁTHOVÁ, E.: Zvykoslovie a povery. In: Slovensko 3. Lud–II. časť. 1. vyd. OBZOR, Bratislava 1975, s. 1027; CIBULOVÁ, T.: Strigôň. In: Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska. 2. zväzok, c. d., s. 202–203. Roztriedenie bytostí s pripisovanými divotvornými danosťami uvedené v tomto príspevku je snahou nielen o sumarizáciu vyššie uvedených klasifikácií, ale aj o rozšírenie členenia polodémonických bytostí podľa typu využitia ich nadprirodzených schopností.
- 5 Bližšie napr. BLAGOEVA–NEUMANOVÁ, T.: Ludová démonológia na Zamagurí. Diplomová práca. FF UK, Bratislava 1975, s. 112; TÁ ISTÁ: Ludová démonológia na Zamagurí v kontexte a kore-

láciach s démonologickými predstavami východných, južných a západných Slovanov. Rigorózna práca. FF UK, Bratislava 1976, s. 124.

- 6 Bližšie napr. HORVÁTHOVÁ, E.: c. d., 1968, s. 556; TÁ ISTÁ: c. d., 1975, s. 1027.
- 7 To, že ich schopnosti sú od Boha a nie od diabla, je možné bližšie pozrieť u BLAGOEVA–NEUMANOVÁ, T.: c. d., 1975, s. 129, s. 134, s. 144; TÁ ISTÁ: c. d., 1976, s. 144, s. 149, s. 159, eventuálne porovnať i s OLEJNÍK, J.: Pastierska mágia v oblasti Vysokých Tatier. Nové obzory, 7, 1965, s. 396–398.
- 8 O kontaktoch s kladnou duchovnou bytosťou možno nájsť materiál aj v zahraničnej literatúre, napr. GILLIN, J.: The Making of a Witch Doctor. *Psychiatry*, 19, 1956, s. 131–136; LIEBAN, R. W.: Qualifications for Folk Medical Practice in Sibulan, Negros Oriental, Philippines. *The Philippine Journal of Science*, 91, 1962, s. 511–521; MACKLIN, J.: Folk Saints, Healers and Spiritist Cults in Northern Mexico. *Revista Interamericana Review*, 3, 1974, s. 351–367, cit. podľa FOSTER, G. M. – ANDERSON, B. G.: *Medical Anthropology*. First edition. New York 1978, Alfred A. Knopf, s. 106–109.
- 9 Niektoré ďalšie definície sú napr. in: IVANOVÁ–ŠALINGOVÁ, M. – MANÍKOVÁ, Z.: *Slovník cudzích slov A/Z*. 2. revidované vyd. SPN, Bratislava 1983, s. 726; MALÁ ČESKOSLOVENSKÁ ENCYKLOPÉDIE, c. d., 1987. V. svazek Pom–S, s. 199.
- 10 Takto krátko je definovaná psychotronika in: IVANOVÁ–ŠALINGOVÁ, M. – MANÍKOVÁ, Z.: c. d., s. 726. Je však málo známa skutočnosť, že táto oblasť výskumu bola štátom dotovaná nielen za predchádzajúceho režimu (napr. cca. milión Kčs na výskum “Fundamentální záření hmot”, prebiehajúci od roku 1978 v Psychoenergetické laboratoři při Elektrotechnické fakultě ČVUT /od 1981 prešlo laboratórium pod VŠCHT/ pod vedením bývalého ministra školstva a kultúry prof. RNDr. PaedDr. Františka Kahudu, CSc.), ale i v súčasnej dobe (napr. 240 tisíc Sk, poskytnutých Úradom vlády Slovenskej republiky na výskumnú úlohu “Tienenie a eliminovanie geopatogénnych zón, ako jedna z možností valorizácie (intenzifikácie) ekonomiky a hospodárstva Slovenskej republiky” pod vedením Ing. Andreja Šándora).
- 11 Popri termíne “senzibil” sa v zahraničnej parapsychologickej literatúre používa i označenie “medium”, “psychic”, “sensitive”, “shaman” (bližšie napr. náležité heslá in: *ENCYCLOPEDIA OF OCCULTISM & PARAPSYCHOLOGY*. Volume 2: M–Z. Ed. L. A. Shepard. Third edition. Detroit & London 1991, Gale Research Inc., s. 993–2008.). V zahraničnej sociálno/kultúrno-antropologickej literatúre možno zasa nájsť pojmy ako “wizard”, “witch”, “sorcerer”, “soothsayer”, “shaman”, eventuálne označenia zodpovedajúce tej-ktorej lingválnej oblasti (bližšie napr. D’ANGLURE, B. S.: Shamanism. In: *Encyclopedia of Social and Cultural Anthropology*. c. d., s. 505.). V príspevku som sa rozhodol použiť zvolené termíny (“senzibil”, “veštec” a pendanty) preto, lebo sa domnievam, že sú pre našu kultúrnu a lingválnu oblasť najvýstižnejšie i najpoužívanejšie.
- 12 Bližšie CIBULOVÁ, T.: Bohyňa. In: *Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska*, c. d., 1. zväzok, s. 44; TÁ ISTÁ: Veštec. In: *Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska*. 2. zväzok. c. d., s. 298.
- 13 Bližšie napr. BLAGOEVA–NEUMANOVÁ, T.: c. d., 1975, s. 142–145; TÁ ISTÁ: c. d., 1976, s. 156–159; CIBULOVÁ, T.: Strigôň. In: *Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska*, c. d., s. 203, eventuálne porovnať i s kategóriou 4. B, uvedenou v tomto príspevku pri klasifikácii polodémonických bytostí.
- 14 Za senzibilnú schopnosť možno považovať napr. spôsobilosť “vidieť” bioplazmu iného organizmu (zväčša farebne), eventuálne i potenciu tzv. dermokognície (resp. dermooptického vnímania), t. j. získavania informácií o predmetoch, ktoré sa nachádzajú v blízkosti kože. Pri dermokognícii (dermooptickom vnímaní) sa uplatňujú i také vlastnosti kožných receptorov, ktoré presahujú vlastnosti prisudzované nášmu hmatu. Všeobecne možno senzibilnú schopnosť charakterizovať ako potenciu akýmkoľvek spôsobom vnímať energeticko-informačné procesy. Táto spôsobilosť potom umožňuje následnú aplikáciu napr. formou biolokácie, biodiagnostiky, bioterapie, biotelegnózie, biotelekinézy ap.
- 15 Bližšie ŠPÖRER, P.: Psychotronik Teodor Rosinský: Človek potrebuje nielen racionálne čosi spoznať, ale to aj precítiť. In: *Národná obroda – vikend*, 9. júna 1995, s. 3.
- 16 Tieto bytosti sú v našej kultúrnej oblasti predovšetkým kresťanskej proveniencie (možno však predpokladať, že charakter zjavujúcej sa nadprirodzenej bytosti závisí od konfesionalnej orientácie tohto-ktorého jednotlivca), avšak v súčasnosti sú neraz vnímané napr. ako tvorovia z UFO. Ak sa vychádza z predpokladu, že duchovné indivíduá sú nezávislé od časopriestorových zákonitostí, tak sa potom

môžu projekovať ako zosobnené vízie (premietnu sa do psychoregulatívnej podstaty jednotlivca), najviac podobné interiorizovanému chápaniu sveta toho-ktorého človeka, ergo môžu sa zjaviť ako Alah, Budha, Ježiš, svätec, zosnulý príbuzný, tvor z UFO atď. Je to zrejme podobný posun vo vedomí ľudí, ako keď sa v súčasnosti pri rôznych psychických poruchách postihnutým nezjavujú už napr. čerti, ale rozmanité novodobé hororové postavy.

- 17 Bližšie MOODY, R. A.: Svetlo na druhom brehu. 1. vyd. SMENA, Bratislava 1991, 128 s.; TEN ISTÝ: Život po živote. 1. vyd. Východoslovenské vyd., Košice 1991, 256 s.
- 18 Tzv. dynamické zložky bioplazmy sú prejavom myslenia, informačných a komunikačných procesov jednotlivca. V momente smrti akéhokoľvek biosystému sa jeho energeticko-informačná sústava rozkladá na zložky dynamické a statické (ich úlohou je zasa ochrana organizmu). Bližšie k tomuto fenoménu možno pozrieť napr. BELKO, D.: Pokus o vyhodnotenie magických praktík na Slovensku z hľadiska psychotroniky. Diplomová práca. FF UK, Bratislava 1995, s. 58; SAGMEISTER, V.: Základná škola psychotroniky. 1. vyd. FLASH CHANNEL, Bratislava 1992, s. 48.
- 19 Je samozrejmé, že každý senzibil je neopakovateľným jednotlivcom, ktorý môže mať rozdielne skúsenosti i mienku o fungovaní svojich schopností, a tak názory jedného z nich (primára MUDr. Teodora Rosinského, CSc.) nemožno generalizovať. Pravdou je však i skutočnosť, že MUDr. T. Rosinský ako spoluzakladateľ psychotroniky na Slovensku realizuje (a aj v predchádzajúcom režime realizoval) dlhodobé výcviky, orientujúce sa na problematiku psychotroniky. Vychoval tak, alebo aspoň ovplyvnil chápanie týchto fenoménov u viacerých senzibilov súčasnej generácie. Napísal i niekoľko štúdií a odborných článkov o tejto problematike, svoje poznatky o psychotronických fenoménoch zhrnul i v dvoch knižných publikáciách, a tak sa jeho názory a skúsenosti šíria nielen pri osobných stretnutiach s inými senzibilmi, ale i touto písomnou formou.
- 20 AUGUSTINUS: Gottesstaat, XI. kniha, 6. kap., cit. podľa STÖRIG, H. J.: c. d., 1991, s. 169.

LITERATÚRA

- BELKO, D.: 1995. Pokus o vyhodnotenie magických praktík na Slovensku z hľadiska psychotroniky. Diplomová práca. Bratislava, FF UK. 133 s.
- BLAGOEVA-NEUMANOVÁ, T.: 1975. Ľudová démonológia na Zamagurí. Diplomová práca. Bratislava, FF UK. 220 s.
- BLAGOEVA-NEUMANOVÁ, T.: 1976. Ľudová démonológia na Zamagurí v kontexte a koreláciách s démonologickými predstavami východných, južných a západných Slovanov. Rigorózna práca. Bratislava, FF UK. 267 s.
- CIBULOVÁ, T.: 1995a. Bohyňa. In: Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska. 1. zväzok. 1. vyd. Bratislava, VEDA, s. 44.
- CIBULOVÁ, T. – GAŠPARÍKOVÁ, V.: 1995. Striga. In: Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska. 2. zväzok. 1. vyd. Bratislava, VEDA, s. 202.
- CIBULOVÁ, T.: 1995b. Strigôň. In: Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska. 2. zväzok. 1. vyd. Bratislava, VEDA, s. 202–203.
- CIBULOVÁ, T.: 1995b. Veštec. In: Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska. 2. zväzok, c. d., s. 298.
- D'ANGLURE, B. S.: 1996. Shamanism. In: Encyclopedia of Social and Cultural Anthropology, c. d., s. 504–508.
- DEMONOLOGY. In: Encyclopedia of Occultism & Parapsychology. 1991. Volume 1: A–L. Ed. L. A. Shepard. Third edition. Detroit & London, Gale Research Inc., s. 402–405.

- FEGLOVÁ, V.: 1989. Funkcia priestoru pri obradnom prijatí nevesty do domu muža. Slov. Národop., 37, č. 1–2, s. 34–38.
- FEGLOVÁ, V.: 1993. Priestor ako antropologický fenomén. Slov. Národop., 41, č. 2, s. 131–138.
- FILOZOFICKÝ SLOVNÍK. 1974. 1. vyd. Bratislava, PRAVDA, s. 76–77.
- FOSTER, G. M. – ANDERSON, B. G.: 1978. Medical Anthropology. First edition. New York, Alfred A. Knopf. 354 s.
- GEORG–LAUEROVÁ, J.: 1993. Čas. In: Lexikón filozofie. 1. vyd. Bratislava, OBZOR, s. 49–51.
- GUREVIČ, A. J.: 1978. Kategorie středověké kultury. 1. vyd. Praha, Mladá fronta. 288 s.
- CHORVÁTHOVÁ, L.: 1995. Démon. In: Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska. 1. zväzok. 1. vyd. Bratislava, VEDA, s. 44.
- JEDREJ, M. C.: 1996. Time and space. In: Encyclopedia of Social and Cultural Anthropology. Ed. A. Barnard, J. Spencer. London & New York, ROUTLEDGE, s. 547–550.
- LEMCKEOVÁ, M.: 1993. Priestor. In: Lexikón filozofie. 1. vyd. Bratislava, OBZOR, s. 268–270.
- MEDIUM. In: Encyclopedia of Occultism & Parapsychology. 1991. Volume 2: M–Z. Ed. L. A. Shepard. Third edition. Detroit & London, Gale Research Inc., s. 1066–1077.
- MOODY, R. A.: 1991. Svetlo na druhom brehu. 1. vyd. Bratislava, SMENA. 128 s.
- OLEJNÍK, J.: 1965. Pastierska mágia v oblasti Vysokých Tatier. Nové obzory, 7, s. 366–402.
- ROSINSKÝ, T.: 1993a. Človek, bytie a umenie. 1. vyd. Bratislava, TELEFLASH. 171 s.
- ROSINSKÝ, T.: 1993b. Je psychotronika vedou? In: Zborník prednášok z kongresu Psychotronica Slovaca 13.–14. novembra 1993 v Bratislave, s. 17–19.
- ROSINSKÝ, T.: 1991. Bioterapia. Príručka pre liečiteľov. 1. vyd. Bratislava, FLASH CHANNEL. 111 s.
- SAGMEISTER, V.: 1991. Príbehy I. Psychotronické fenomény v príkladoch zo života. Časť prvá "Vidieť". 1. vyd. Bratislava, FLASH CHANNEL. 112 s.
- SAGMEISTER, V.: 1992. Základná škola psychotroniky. 1. vyd. Bratislava, FLASH CHANNEL. s. 120.
- STÖRIG, H. J.: 1991. Malé dějiny filozofie. Praha, ZVON. 512 s.

**THE ISSUE OF PERCEPTION OF TIME AND SPACE BY SENSIBLS
(COMPARISON OF TRADITIONAL AND CONTEMPORARY IDEAS ABOUT
ACTIVITY OF INDIVIDUALS WITH SUPERNATURAL ABILITIES)**

Summary

The author turns his attention chiefly to the issues of time and space. The current materialistic interpretation of these categories, prevailing due to regulated schooling, need not necessarily be the only right (as we know it from the history of human society). In the Middle Ages ("medium aevum") the understanding of categories of time and space (and naturally of the world and life as such) was idealistic, thus diametrically different from our contemporary understanding. People are not born with apriori ideas about time and space, their perception of these universal concepts is influenced by the concrete society and times in which they live. Despite of this

determination it is possible that any individuals can change their attitude to the time and space by developing and broadening their knowledge. At present, obviously as a consequence of current macro-social changes, more and more people occur, who regard our view of life as incomplete, and thus have appropriated "broadened understanding of reality". Besides their different perception of the world, these people often have (or they suppose to have) unborn, or otherwise obtained abilities and various unusual traits grounded in a supposed invalidity of conventional understanding of time-space relations. In contemporary Slovakia the people with unusual abilities are commonly called "psychotronics", "biotronics" or "sensibils", "sensitivs"; the term is often complemented by denomination pertaining to their particular activity (biotherapists, biodiagnosics, dowzers). Ideas of these people about time and space as well as their perception is to a certain degree congruent with Medieval idealistic views. The question of whether the potential of the "sensibils" is real or fictive is for the ethnological or cultural-anthropological research irrelevant. However, the very fact of the existence of individuals who have some "miraculous" abilities (or they think they hope for them, or it is generally believed so) is real and undeniable. This fact points to the "phenomenon of sensibilization", which in the author's view means the occurrence of more and more people with various unusual ("miraculous") abilities, who are also characterized by a specific lifestyle, hence influencing (in a negative or positive way) the views, attitudes and value orientation of some other member of society as such.

Thus it can be said that "sensibils" participate in their own way in the formation of the nature of everyday culture. Yet, the interest in "sensibils" (in this paper represented by the "emic" description of their perception of time and space) is not a new topic or even a matter of fashion, having no connection with the "traditional" spheres of ethnological study. According to traditional ideas people with supernatural abilities, enabling them to perceive the world differently from other "average" people, existed in the past. The greatest congruency between the ideas of folk belief in daemons on the one hand and the contemporary ideas about the activities and abilities of "sensibils" on the other hand is revealed by the analysis of category of "semi-daemonic" creatures, to which belongs mainly the soothsayer – "veštec" ("vedomec, vedomník, vražec, zemský boh, pánbožko, bača, prorok" and the like) and his female counterpart, the sorceress – "bohyňa" ("vedomkyňa, vedma, veštica, vražkyňa" and the like). Typologically these creatures were related to others whose sphere of activity was almost exclusively negative, to who belonged mainly the wizard – "strigôň" ("bosorák, čarodejník", and the like) and his female counterpart the witch – "striga" ("bosorka, ježibaba, čarodejnica" and the like). In general it can be stated that to the category of "semi-daemonic" creatures belonged chiefly the people who were considered to have had either inborn or otherwise obtained supernatural abilities.

Slovenský národopis

1

46/1998

Vydáva Ústav etnológie Slovenskej akadémie vied v Slovak Academic Press, spol. s r. o.

Ročník 46, 1998, číslo 1
Vychádza štvrťročne

Hlavný redaktor:
Mgr. Dušan Ratica, CSc.

Výkonné redaktorky:
Mgr. Tatiana Krupová, PhDr. Zora Vanovičová

Redakčná rada: PhDr. Stanislav Brouček, CSc., Doc. Lubica Droppová, CSc., PhDr. Božena Filová, CSc., PhDr. Milan Kiripolský, PhDr. Soňa Kovačevičová, DrSc., PhDr. Eva Krekovičová, CSc., PhDr. Jan Krist, Doc. Milan Leščák, CSc., PhDr. Martin Mešša, PhDr. Magdaléna Paríková, CSc., Prof. Ján Podolák, DrSc., PhDr. Zora Rusnáková, CSc., PhDr. Peter Salner, CSc., PhDr. Miroslav Válka.

Adresa redakcie: Jakubovo nám. 12, 813 64 Bratislava
Registr. č. 7091

Rozširuje, objednávky a predplatné (aj do zahraničia) prijíma
Slovak Academic Press, spol. s r. o. P. O. Box 57, Nám. Slobody 6, 810 05 Bratislava

SLOVAK ETHNOLOGY

Quarterly Review of the Institute of Ethnology of the Slovak Academy of Sciences

Vol. 46, 1998, Number 1

Editors: Dušan Ratica, Tatiana Krupová, Zora Vanovičová

Address of Editor: Jakubovo nám. 12, 813 64 Bratislava, Slovakia

Distributed by Slovak Academic Press, Ltd., P. O. Box 57, Nám. Slobody 6, 810 05 Bratislava, Slovakia and SLOVART G.T.G. Ltd., Krupinská 4, P.O.Box 152, 852 99 Bratislava, Slovakia

L'ETHNOLOGIE SLOVAQUE

Revue de l'Institut d'ethnologie de l'Académie slovaque des sciences

Année 46, 1998, No 1

Rédacteurs: Dušan Ratica, Tatiana Krupová, Zora Vanovičová

Adresse de la rédaction: Jakubovo nám. 12, 813 64 Bratislava, Slovaquie

SLOWAKISCHE ETHNOLOGIE

Zeitschrift des Ethnologischen Institutes der Slowakischen Akademie der Wissenschaften

Jahrgang 46, 1998, Nr. 1

Redakteure: Dušan Ratica, Tatiana Krupová, Zora Vanovičová

Redaktion: Jakubovo nám. 12, 813 64 Bratislava, Slowakei

SLOVENSKÝ NÁRODOPIŠ

ISSN 1335-1303

MIČ 49 616

SAP
SLOVENSKÝ ANTIKVARIÁT
PUBLIKÁCIA